

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies duodecimus, decimus tertius et decimus quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

De S. Theophilo Episcopo Antiocheno, Confessore In Syria.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71232)

A qua in Magnis Græcorum Menæis excusis signatur, et ab hac iterum ad XXVIII mensis ejusdem diem, ubi Venera appellatur, fuit remissa, indeque etiam tandem ob rationem ibidem allegatam rejecta est ac porro per nos pariter ab hodierna, qua dictis Ephemeridibus exstat inserta, Octobris die hic rejicitur ad diem, qua, ut apparet, Martyrologio Romano hodierno sub Venerandæ nomine inscripta, dari idcirco in Opere nostro ac ante omnia, unicane, an plures Parascève sint, examinari poterit, XIV Novembris.

B Apud Zarzanam S. Venantii abbatis hodie in Generali Ferrarii Catalogo legitur. Sarzana urbs est Hetruriæ in Liguriæ confinio, tribus circiter passuum millibus ab antiqua ad Maoræ fluvii ostia jacente civitate Luna, cujus jam dudum excisæ episcopalem apud sese locari sedem illa obtinuit, remota. Ac ita quidem, ubi Venantii, a se annuntiati, memoriam signet Ferrarius, innotescit; verum hic hagiologus, qui tam de publico cultu, quam de emortuali anno ac die Venantii silet, nihil etiam, unde hic vel utcumque notus

D evadat, seu in Notis seu alibi suppeditat. Ughellus, qui tom. I Italia Sacræ col. 834 Venantium, sexto a sese ibidem loco inter Sarzanenses et Lunenses episcopos relatum, cum Venantio abbate facit eundem, nihil, etiam, quod ad ea, quæ ad hunc spectant, vel utcumque cognoscenda conducatur, adjungit; cum hæc autem aliunde etiam nobis hactenus haud satis, ut in Opere nostro inter Sanctos hic Venantius recenseatur, sint nota, expedire visum est, ut id non hac, quam Abbati isti celebrando, non quod tum vel obierit, vel colatur, sed pro mero suo arbitrio Ferrarius elegerit videtur, XIII Octobris die, ast post, quod interea forsitan plus lucis alicunde subministrandum, sit, præstetur ad diem, qua corpus ejus anno 1414 inventum fuisse, Mss. de Lunensibus Sanctis ac nominatim de Venantio Sarzanensi abbate homonymoque et abs hoc tamen, ut mihi equidem apparet, distincto Lunensi episcopo Notitiæ, ad decessores nostros, ut in harum sine notatur, a D. Favorito, Eminentissimo Cardinali Chisio a secretis, transmissæ, testantur, XXV Novembris. E

DE S. THEOPHILO EPISCOPO ANTIOCHENO, CONFESSORE

IN SYRIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. B.

§ I. S. Theophili in Fastis sacris apud Occidentales memoria, Acta recentiora, distinctio a Theophilo, de quo S. Lucas, ad Christi fidem conversio, tempus episcopatus, Notkeri locus emendatus.

ANNO CLXXXI

C

S. Theophilus, etsi de universa Ecclesia optime meritus,

U t ea semper dæmonis nequitia fuit, ut modo ethnicos, modo hæreticos in Christianæ fidei vel ab ipso ejus ortu perniciem excitaret armaretque, ita divina Providentia, ne redempto Christi sanguine gregi viri deessent, qui ethnicos redarguerent, hæreticos confutarent, ac fideles qua voce, qua scriptis instruerent, et ad hostium insultus fortiter et constanter excipiendos animarent, prospicere numquam destitit; neque vero defuisse seculo æræ Christianæ secundo hujusmodi hæreticos, sed et strenue adversus illos, præsertim ab episcopis, fuisse depugnatum, testatur lib. IV Historiæ Ecclesiasticæ cap. XXIV Eusebius Cæsariensis, seculi IV scriptor apprime eruditus, a Valesio Latine redditus. Porro, inquit, cum nihilominus hac etiam tempestate (loquitur de iis, quæ, Marco Aurelio imperante, acciderunt) hæretici zizaniorum instar sinceram Apostolicæ doctrinæ sementem labefactarent, ecclesiarum toto orbe pastores eos tamquam feras atque immanes belluas ab ovili Christi fugare atque arcere properabant: partim hortando et commonendo fratres, partim adversus ipsos hæreticos fortiter collectando: quos vel propositis cominus interrogationibus et

confutationibus viva dumtaxat voce, vel libris accuratissime conscriptis opiniones eorum refellentes, confutabant; ita universim Eusebius; at mox S. Theophilum illustribus fidei defensoribus, citato ejus adversus Marcionem tractatu non ignobili, nominatim accensens.

2 Sed quamquam tum tractatu mox laudato, tum scriptis id genus aliis, de quibus infra dicetur, ac vitæ etiam sanctimonia optime procul dubio de universa Dei Ecclesia meritum, nusquam tamen in Orientali ecclesia honore Sanctis haberi solito affectum, aut Sacris Græcorum Fastis, quod miror, inscriptum invenio. Æquior in S. Theophilum Latina fuit ecclesia, cujus vetustissimis celeberrimisque Martyrologiis nomen ejus, et subinde non sine peculiari laude, inscribitur. Sic habet auctor Romani Parvi, verosimiliter ex Rufino, Eusebii interprete: Antiochiæ, Theophili episcopi, qui sextus ab Apostolis fuit. Ado archiepiscopus Viennensis: Apud Antiochiam, beati Theophili, qui sextus ab Apostolis ecclesiæ pontificatum tenuit, viri eruditissimi. Usuardus: Antiochiæ, S. Theophili, qui sextus ab apostolo Petro Pontificatum ecclesiæ tenuit. Postrema verba, cum Adonia-

nis

F

solis tamen Fastis Sacris Latinis inscribitur,

A nis collata, Adonem Usuardo hic præluxisse indicant. Viri eruditissimi elogium, quod rescindere Usuardo visum est, adjici, ut infra dicenda ostendent, jure merito poterat. Notkerus Balbulus, Adoni æqualis: Antiochiæ, Theophili, qui sextus ab Apostolis ecclesiæ pontificatum tenuit, vir eruditissimus: et hæc quidem ille ex Adone; at quæ addit, hic constituit die Sabbathi, jejunium ter in anno fieri, secundum prophetiam frumenti, vini et olei, unde hauserit, fatetur, se nescire, Solterius in Usuardo; verum hac de re infra num. 14. Martyrologium Romanum hodiernum: Antiochiæ sancti Theophili episcopi, qui sextus post beatum Petrum ejusdem ecclesiæ pontificatum tenuit. De eodem, inquit Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum, Beda, Usuardus, Ado et alii; sed, quod ad Bedam attinet, si genuinum spectes, nulla apud illum Theophili mentio. His addo ecclesiæ Antiochiensis antiquum Martyrologium, quod apud Marteneum Veterum Scriptorum tom. 6, col. 725 ita habet: Antiochia beati Theophili episcopi.

B
nec ejus Acta veterum quispiam scripsit; seculo proxime elapso ista collegit Halloixius hic partim edenda.

3 Vitam seu Acta S. Theophili nemo veterum scripsit, vel certe, si quæ exstant aut aliquando exstiterint a veteribus conscripta, nulla uspiam horum notitia est: seculo proxime elapso Petrus Halloix Vitam illius scripsit ex ipsiusmet Theophili scriptis potissimum, tum ex iis, quæ apud varios scriptores et in Martyrologiis sparsim de illo dicta repererat; uti in opere, quod de Illustrium ecclesiæ Orientalis Scriptorum, qui sanctitate juxta et eruditione secundo Christo seculo floruerunt, vitis et documentis inscripsit, Duaci anno 1636 typis excuso, pag. 735 et seqq. aliquot videre est: is adornatam a se S. Theophili Vitam in capita quinque partitus est, quarum tribus prioribus S. Theophili gesta prosequitur: quarto de scriptis S. Theophili, ab Eusebio et Hieronymo laudatis, agit: quinto varios Theophili textus colligit ex ejus Commentariis in Evangelia, quibus, uti contendit, usus est S. Hieronymus nunc tacito, nunc expresso Theophili nomine; quibus denique præclaros aliquot S. Theophili locos, lectu digniores, velut flosculos, ex ejus libris, ad Autolyicum scriptis, adjungit. Nos quidem tria priora capita, veluti Vitæ S. Theophili compendium recudemus; non tamen caput quartum et quintum: non quartum, quod de ejus scriptis, ab Eusebio et S. Hieronymo laudatis, recitatis horum verbis accuri infra simus, atque adeo ea repetere inutile foret: non quintum, quod textus ex Theophili ad Autolyicum libris minime necessarios arbitremur; reliquos vero, quos ex Theophili in Evangelia Commentariis congressit, non Theophilum, sed anonymum quemdam, et quidem Latinum, Theophilo recentiore, habere auctorem ostensuri simus. Ceterum Halloixii Annotata nostri adjuncturi sumus; sed ita, ut quæ illius, quæ nostra sint, facile dispicere lector possit.

C
Theophilus, de quo hic, alius a Theophilo, de quo S. Lucas,

4 Halloixius, Vitam S. Theophili ex hujus potissimum, uti dictum, libris describere exorsus primum quidem refellit eos, qui sanctum Antiochenum Præsulem, eundem statuunt ac Theophilum, cui Lucas Apostolorum Acta, tanquam populari suo, inscribit: in his Guilielmus Tyrius, qui libro IV, cap. XIX Antiochiam Syriæ, ad Orontem fluvium sitam, ubi et Christianum nomen est natum, teste Luca in

Actibus Apostolorum cap. XI, v. 26, describens ita de S. Theophilo loquitur: In hac Apostolorum princeps cathedram obtinuit sacerdotalem et pontificali primum functus est dignitate: viro venerabili Theophilo, qui erat in eadem civitate potentissimus, in proprio domate basilicam dedicante. Cui Lucas, ex eadem urbe trahens originem, tam Evangelium suum, quam Actus Apostolorum scripsit: qui et beato Petro, septimus in ordine pontificum, in eadem ecclesia successit. Quidquid sit de Theophili domo in ecclesiam commutata, recte equidem Halloixius censuit, vel e sola temporis ratione confici, alterum ab altero diversum esse, ne Theophilus, qui, scribente ad ipsum S. Luca, jam virilem verosimillime ætatem attingerat, ad Commodi imperatoris tempora, quæ vidisse Antiochenum episcopum ex infra dicendis certum indubitatumque est, seu ad annum Christi 180, superstes fuisse ac proin, quod parum credibile est, annos vitæ plures, quam centum quinquaginta, numerasse dicatur.

5 Itaque Halloixius S. Theophili ortum ad seculi secundi primordia differt, Clemente, anno Christi 100 martyrium passo, Papa Romanam, Antiochenam vero S. Ignatio martyre ecclesiam moderante; quod quidem non absque quadam veri specie facit; sed nullum dicti sui testem antiquum certumve sistit: natalem itaque S. Theophili annum non nisi conjectando definit. Eodem loco habenda est asserta abs illo ejusdem patria, nempe Antiochia Syriæ, quæ olim, quo ab aliis ejusdem nominis civitatibus secerneretur, dicta fuit Epidaphnica et aliquando Theopolis. Parentibus autem natum ethnicis, ut vero prorsus simile amplector, cum sub finem libri I ad Autolyicum, se ante susceptam Christianam fidem lectosque Sacræ Scripturæ libros resurrectionem mortuorum æque ac Autolyicum, ethnicum utique hominem, non credidisse fateatur: $\kappa\alpha\iota\ \gamma\alpha\rho\ \epsilon\gamma\omega\ \eta\pi\sigma\tau\omicron\upsilon\tau\omega\ \tau\omicron\upsilon\tau\omicron\ \epsilon\tau\iota\sigma\theta\epsilon\iota\alpha$. Id est: Nam et ego credebam id futurum. Quæ vero de egregia mentis indole, perspicacitate ingenii et litterarum profanarum studio ac felici in illis demum progressu Halloixius addit, abunde testata facient vel soli, qui exstant, ejus ad Autolyicum libri.

6 Quibus vero incitamenti sensim impulsus, abjectis, quas a primis annis imberat, ethnicorum fabulis, ad fidei Christianæ castra transierit, ipsemet lib. I ad Autolyicum summam explicat; nec enim alia fuisse videntur, quam ea ipsa, quibus Autolyicum ad sui imitationem allicere studuit: sic enim illum sub libri citati finem alloquitur: Ne sis igitur incredulus, sed potius crede; nam et ego non credebam id (fore, ut mortui resurgerent) sed nunc credo, postquam hæc (quæ hactenus eo libro dixerat) consideravi. Sed, quænam illam? Cum unice verum quæreret, uti sub initium libri citati inuit; quoties aliquid quis scriberet aut dissekeret, non quam ornate, sed quam vere id abs illo fieret, inquirebat. Veritatis amator, inquit, non ducitur sermonibus fucatis, sed sermoni opus adjunctum, quodnam et quale sit, inquit. Non inepte itaque primum illi ad agnoscendam fidei Christianæ veritatem veluti gradum fuisse dixeris studium veri. Dein vero deorum multitudinem ab ethnicis, a Christianis autem Deum unum, universorum Conditorum, agnoscere colique, animadvertit; jactatos ab ethnicis deos,

AUCTORE
J. B.

E
primum ethnicus;

F
quibus veluti gradibus

AUCTORE
J. B.

lapideos et ligneos (*ita loquitur lib. i, num. 1*) ductos et fusos, fictos et pictos, qui nec vident, nec audiunt; *denique qui nihil essent, quam imagines et opera manuum hominum, facile contemnebat, maxime quod deorum nomina, nomina esse hominum, ut ait num. 9, mortuorum et quidem sceleratissimorum, atque ipsa animalia, pelves et inhonestos sonos (num. 10) in deorum numero haberi perspectum haberet.*

ad veræ fidei

7 *Unum vero Deum esse, qui cuncta creaverit et regeret, ex ejus operibus colligebat: Est enim cœlum, inquit num. 4, ejus opus, terra et mare ejus opificium, homo ejus figmentum et imago. Sol, luna et stellæ sunt ejus elementa, in signa et tempora et dies et annos condita, ut ministrent et serviant hominibus. Atque omnia Deus fecit, cum antea non essent, ut ex operibus cognoscatur et intelligatur ejus Majestas. Quod autem illi objecit Autolytus: Ostende mihi Deum tuum; narra mihi formam Dei, qualis sit; et ipse sibi met procul dubio non semel objecerat, responditque: Forma Dei nec dici, nec narrari potest, nec oculis corporeis videri, quod num. 5 sequentibus illustrat exemplis: Nam, quemadmodum anima in homine non videtur, sed, cum fugiat humanos visus, ex motu corporis intelligitur, ita et Deus oculis humanis videri non potest, sed ex providentia et operibus videtur et intelligitur. Alterum exemplum ita habet: Quemadmodum enim et navem quis in mari instructam et currentem videns et ad littus appellentem, procul dubio gubernatorem in ea esse judicabit, a quo gubernetur, ita Deus omnium Gubernator intelligendus est, quamvis non videatur carnis oculis, quippe cum comprehendi non possit. Præterea reliqua, quæ adfert, exempla, ad rem, quam tractat, illustrandam non minus idonea.*

agnitionem
et professio-
nem

8 *At hæc Theophilo nostro, ut erat perspicaci ingenio, statuere non admodum difficile fuit; Resurrectionem autem mortuorum magis arduam creditu, quam primum non credebatur, qua tandem sibi ratione persuasit? Primum quidem omnia a Deo ex nihilo creata consideravit; dein absurdum censuit credere effecta ab hominibus simulacra efficere posse prodigia, Deum autem qui omnia ex nihilo condidit, non posse mortuum revocare ad vitam: hoc equidem argumento est usus num. 8 adversus Autolytum, Resurrectionem mortuorum non credentem. Dein vero ex iis, quæ in omnium quotidie versantur oculis, ita ratiocinatus est: Observa enim, inquit ad Autolytum num. 13, si placet, temporum et dierum et noctium interitum; attende, quemadmodum hæc etiam intereant et renascantur. Quid? An non seminum et fructuum sit quædam resurrectio, idque ad usus humanos? Granum enim tritici, exempli causa, aut aliorum seminum, cum terræ injectum fuerit, primo perit et solvitur, deinde excitatur et in spicam assurgit. Arborum autem natura nonne certis temporibus Dei jussu latentes antea et invisos fructus producit? Quin etiam interdum passerulus aut avis alia quælibet, cum semen mali aut ficus sorbuerit, avolat in petrosum collem aut aliquod sepulcrum, ac ibi alvum exonerat, tumque semen illud, radices agens, arbor nascitur, quod olim absorptum fuerat, et tantum calorem trajecerat. Hæc autem*

omnia operatur divina Sapientia, ut vel ex his demonstraret, posse Deum generalem omnium hominum resurrectionem perficere. Quod si mirabilius ad resurrectionem demonstrandam spectaculum videre cupis, non solum in terrestribus rebus, sed etiam in cœlo, observa menstruum lunæ resurrectionem, quemadmodum intereat et renascatur. Accipe præterea resurrectionem in te ipso ad effectum, etiamsi ignores, perductam. Forte enim aliquando in morbum incidisti, et carnes tuas ac vires et speciem amisisti, sed misericordiam a Deo et medelam nactus, recuperasti corpus tuum et speciem et vires; et, quemadmodum ignoras, quoniam abierint carnes tuæ, cum evanescere, ita nec perspectum habes, unde nam exstiterint et unde venerint. Dices, ex cibis et succis in sanguinem conversis. Præclare; sed hoc opus Dei ita rem conficientis, non cujusquam alterius.

9 *Atque his quidem rationibus paulatim Autolyti animus expugnare ad sublimiora abstrusioraque fidei Christianæ mysteria credenda pertrahere nisus est: his semetipsum convicit. Accessit demum ingens illi a sacris paginis stimulus: harum antiquitatem perscrutatus est: has sibi perpetuo consonas reperit; ethnicorum autem scripta antiquitatis merito illis longe inferiora, dissidiis mendacisque scatentia. Præterea plurima in Sacris Scripturis futurorum vaticinia, quorum partem sua ætate adimpletam videbat, animadvertit, quæ non aliunde, quam a Deo proficisci potuere. Moysen et prophetas (vide lib. II ad Autolytum num. 9) viros sanctos et justos vidit, ac propterea hac mercede dignos censuit, ut Dei instrumenta fierent et sapientiam, quæ ab eo est, caperent. His sese, ut veræ fidei manus daret, adductum testatur ipsemet lib. I ad Autolytum num. 14 sequentibus verbis: Ne sis incredulus, sed potius crede; nam et ego non credebam id futurum, sed nunc credo, postquam hæc attentius consideravi; simul quod in Sacras Scripturas incidi SS. Prophetarum, qui per Spiritum Sanctum et præterita eodem, quo gesta sunt, modo, et præsentia eodem, quo geruntur, prædixere et futura eodem ordine, quo perficiuntur. Ab his porro in illis exorso, difficile Theophilo non fuit, divina opitulante gratia, captivare intellectum in obsequium fidei; cujus utinam sequerentur, exemplum ii, qui hac nostra ætate philosophorum nomine superbientes, quas a Deo accepere, ingenii vires eo intendunt, ut divina oracula subvertant, non veri amore, sed vitæ liberioris desiderio ducti et obcæcati!*

10 *Quantam vero, posteaquam S. Theophilus Christianæ fidei nomen dedit, fecerit in virtute progressum, quo defendendæ susceptæ religionis zelo et instruendorum Catholicorum desiderio exarsit, colligi abunde ex iis poterit, quæ Halloixius in ejus Vita infra recudenda ex ejus scriptis, prout licuit, undequaque congescit. Quæri itaque jam poterit, quo anno episcopalem Antiochiæ cathedram adierit, quotque illam annis tenuerit et quo demum in vivis esse desierit. Eusebius Cæsariensis lib. IV, cap. XXIV Historiæ Ecclesiasticæ S. Theophilum egregie adversus hæreticos depugnasse scribit sub imperatoribus Marco Aurelio et Lucio Vero, qui Antonino Pio, anno 161 mense Martio defuncto, successere: e quibus Lucius Verus anno 169, Marcus Aurelius*

D

adductus
fuerit.

E

F

Antioche-
nam eccle-
siam regere
cepit anno
168,

anno

A anno 180 extincti sunt; Marco Aurelio patri succedente Commodus. Idem porro Eusebius in Chronico S. Theophili ordinationem anno Marci Aurelii et Lucii Veri octavo, seu anno Christi 168 aut 169 inchoato illigat; at cum S. Prosper Aquitanus in Chronico, ipsismet Eusebii verbis usus, addat Theophili ordinationem, Aproniano et Paulo consulibus, factam, Bosschio in Tractatu de Patriarchis Antiochenis, tom. IV Julii præfuso, annum 168 Theophili ordinationem innectenti, libenter assentimur.

tenuit annis
15.

11 Quod autem ad alteram quæstionem, quot scilicet annis Antiochenam sedem occuparit, major est difficultas. Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ lib. et cap. paulo ante citatis Maximinum Theophilo successisse scribit, sed annum, quo id contigit, ibi non explicat; in Chronico autem Maximini ordinationem anno Marci Aurelii decimo sexto, id est, Christi 176 factam ait: quod si ita accipiendum est, ut tum Maximinus erepto e vivis Theophilo successerit, dubium non est, quin hic lapsus in errorem Eusebii fuerit; cum Theophilus, quam lib. III ad

B Autolycum ab orbe condito ad sua usque tempora chronotaxim contexit, ad Commodi, qui anno 180 Marcum Aurelium in imperio excepit, tempora usque extendat, ac (num. 27) ad Chriseotem, Marci Aurelii Veri libertum, qui consulum, tribunorum et ædiliū nomina temporaque usque ad obitum patroni sui imperatoris Veri, descripsit, ableget Autolycum. Verum Eusebius in Chronico Maximinum anno quidem Marci Aurelii decimo sexto (Christi 176) Antiochenæ cathedræ admotum scribit, Theophilum autem tum obisse non dicit. Quid igitur? Num vale Antiochenis infulis ante obitum dixit? Minime vero: neque enim Theophilus gregem suum deserere, nec Antiochenos tantum sibi Pastorem, dum in vivis superstes esset, eripi voluisse, admodum apparet credibile, nec ullo teste probari potest; sed vero simile est, Maximinum, Theophilo socium et adiutorem datum, una cum illo annorum aliquot spatio Antiochenam rexisse ecclesiam; uti citatus Bosschius censet, eadem opera tum Eusebium ab errore vindicans, tum S. Nicephoro et Georgio Syncello auctoritatem sartam tectamque conservans; id quod hoc pacto ex ejus mente præstabitur: primum S. Serapione Maximino successisse anno 189, solide probat, ubi de Serapione; tum Maximino annos regiminis universim tredecim, Eusebium, S. Nicephorum, Georgium Syncellum et Catalogum Harlemiensem secutus, tribuit, quibus ex annis 189 subductis, Maximini ordinatio cum anno 176 connectitur, quod cum Eusebio pulchre congruit. Deinde annos totidem seu tredecim, Nicephoro et Georgio Syncello auctoribus, Theophilo tribuit, qui additi anno 168, quo is sedere cepit, pertingunt ad annum 181, quo Commodus, Marci Aurelii successor, jam imperabat: ex quo fit, ut annis circiter quinque Antiochenæ ecclesiæ simul ambo præfuerint; id forte exigentibus tum ecclesiæ Antiochenæ amplitudine, tum Theophili senio et frequentibus adversus hæreticos conflictationibus: ita Narcissus Hierosolymitanus Alexandrum sub Caracalla, ita Theotecnus Cæsareæ Palæstinæ episcopus collegam habuit Anatolium, teste Eusebio Historiæ Ecclesiasticæ apud Valesium lib. VI, cap. XI; item lib. VII, cap. XXXII. Eutychem denique annos episcopatus Theophilo quidem XXI, Maximi-

no vero IX adscribentem utrobique Bosschius rejicit, magis certe coherenter, quam Tillemontius, qui tomo III Monumentorum Ecclesiasticorum pag. 53, ubi de Theophilo, Nicephoro, annos 13 Theophilo tribuenti, rejectis annis 21 ab Eutychio assertis, adhæret; at pag. 168, ubi de S. Serapione, Eutychem, annos dumtaxat 9 Maximino tribuentem, rejecto Nicephoro, ut assertum a se Eusebii errorem tueatur, sequendum sibi existimavit; quamquam priore loco Nicephorum et antiquitate et auctoritate Eutychio potiorum, et quidem merito, pronuntiasset. Utut sese res habeat, ex jam dictis certum non esse Eusebii, dum anno Marci Aurelii decimo sexto initium episcopatus Maximini adscripsit, in Chronico lapsum, efficitur, quem pro indubitato Tillemontius habet.

12 Colligi ex jam dictis denique potest, quid ad quæstionem tertiam, quo nimirum anno obierit, sit respondendum: cum enim anno 168, ut dictum est, præesse Antiochenis cæperit; cum post Marci Aurelii, quæ anno 180 contigit, mortem postremum saltem ad Autolycum librum scripserit; cum denique annis 13 ex Nicephoro et Georgio Syncello ecclesiam Antiochenam rexerit, nec hanc, dum superstes in hac vita, missam fecisse videatur, nec anni illi 13 ultra annum 181 excurrant, hoc eodem probabilius anno episcopum agere, et scribere et vivere desit. At, inquiet fortasse nonnemo, ex ipsomet Theophilo, librum saltem tertium ad Autolycum decennio circiter serius scriptum esse, colligi videtur posse, quandoquidem ille eo libro Imperatorum a Julio Cæsare usque ad Marci Aurelii Veri mortem colligens, annorum 237 summam numeret: ponamus igitur E. C. cum Labbeo annum æræ Christianæ vulgaris primum incidisse in annum Augusti, ab initio imperio, quadragesimum quartum: tum annis his 44 addantur tres (totidem enim ante Augustum regnavit Julius secundum Theophilum) fient anni 47: his porro subductis ex annis 237, residui fiunt anni æræ vulgaris circiter 190. Hæc quidem recte dicerentur, si sincerum Theophili textum esse constaret: ego vero Theophilum neque τρεσ' hoc est, 326, uti codicem regium habere domnus Maran notat, neque τρεσ', hoc est, 237; sed τεσς', hoc est, 227 scripsisse contendo, non quod annos 237 annorum summa, illic expressa, non complectatur, sed quod Claudii imperio anni circiter 10 præter fas adjecti sint, quod cum amanuensis non animadvertisset, annos 227 in 237 commutavit; ubi annos potius Claudii corrigere ac anni xj', hoc est, 23, annos vj', hoc est, 13 substituere debuisset: Claudio enim annos totidem et aliquot menses scriptores passim tribuunt, regnasse autem annos 23 nemo unus veterum dixit: unde nec vero fit simile, hunc in errorem Theophilum fuisse prolapsam.

13 Primus ecclesiam Antiochenam rexit S. Petrus Apostolus, cui ordine successere: S. Evodius, S. Ignatius cognomento Theophorus, S. Hero, Cornelius, Eros: septimus itaque S. Theophilus fuit. At ecce, cum S. Theophilum septimum Antiochenorum episcopum nomino, una cum S. Hieronymo in Dupinianæ ferulæ plagas incurro, Dupinio in Bibliotheca sua Ecclesiastica editionis secundæ tom. I, pag. 67 in Annotatis littera b verbis Gallicis, a me Latine redditus, ita pronuntians: Est, ubi S. Hieronymus dicat, (Theophilum) septimum fuisse

AUCTORE
J. B.

obitque anno
181.

E

F

Antiochenorum præsumtum, his annu-
merato S. Petro,
ordine septimus.

(Antio-

AUCTORE
J. B.

(Antiochenum nempe episcopum) sed fallitur. Ita ille, nec plura. Cur ait: Est, ubi Hieronymus dicit, etc. ? Quia scilicet non ignorabat, S. Hieronymum, qui Theophilum in Epistola ad Algasiam septimum post Petrum dixerat, alibi, scilicet in Chronico et libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, sextum dixisse: cur igitur erroris S. Hieronymum arguit? Quanto æquius primum dixisset cum Bosschio et Halloixio: Quod eum sextum dicat Eusebius (Eusebium cum S. Hieronymo permutatum finge) morem in eo servat præcipuis Historiæ Ecclesiasticæ Scriptoribus usitatum, cum S. Petrum tamquam ἑξοχὸν ἄλλων, communi cum ceteris ordine non censet; non quasi illius exors fuerit, ut observat Halloix in Vita S. Theophili cap. III; sed quod præcellens esset ac latius dominans. Ac tum porro addidisset; quod autem eum in Epistola ad Algasiam septimum dicat, ideo facit, quia præter Evodium, Ignatium, Heronem, Cornelium, Eronem, Theophilum Petrus, et quidem primus, Antiochenam rexit ecclesiam. Sed errorem S. Hieronymo, etsi nihil huiusmodi merito, impingere, quam istam in Apostolorum principe et Ecclesiæ capite præcellentiam agnoscere Dupinius maluit. Eodem modo, quo hic locus est de S. Theophilo, locutus est etiam S. Hieronymus de S. Clemente in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum ita scribens: Clementis, ... quartus post Petrum Romæ episcopus. Siquidem secundus Linus fuit; tertius Anacletus.

B
Notkeriana de S. Theophilo annuntiatur.

14 Ceterum de rebus, a Theophilo in episcopatu gestis, præter ea, quæ ex ejus scriptis, quibus perpercit invidia temporum, colliguntur, nihil quidquam scitur: quod vero Notkerus num. 1 laudatus ait, constituisse eum, ut annuatim ter jejunium die Sabbati secundum prophetiam frumenti et olei celebraretur, non mihi magis, unde id Notkerus hauserit, quam Sollerio notum: imo vero id pluribus investigare nihil aliud fore existimo, quam oleum et operam perdere, quandoquidem nihil huiusmodi de Theophilo Notkerus scripserit; sed amanuensium, ut apparet, errore factum sit, ut, quæ de jejunio isthoc Notkerus in laterculo diei proxime sequentis seu pridie Idus Octobris de S. Callisto Papa, hujus nominis I, et martyre scripserat, ad laterculum hodiernum, seu ad III Idus Octobris, translata fuerint. Instituti enim a Theophilo jejuniæ nulla uspam, ut dicit, mentio reperitur; contra de Callisto in Martyrologio Vaticano, a Domino Georgio ad Romani Martyrologii calcem excuso, ad diem XIV Octobris hæc lego: Hic instituit jejunium trium temporum fieri in anno frumenti, vini et olei secundum prophetiam, nimirum Zachariæ cap. VIII, v 19: Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erit domui Juda in gaudium et lætiam, et in solemnitate præclaras. Hac item in Anastasio Bibliothecario, anno 1718 Romanis typis excuso: Hic (Callistus) constituit jejunium die Sabbati ter in anno fieri frumenti, vini et olei secundum prophetiam quarti, septimi et decimi, scilicet mensis, quæ ipsissima fere sunt Notheri verba. Denique ipsiusmet Callisti ad Benedictum Epistolam, anno 222 data, exstat apud Labbeum tom. I Conciliorum, in qua columna 609 hunc in modum loquitur Pontifex: Jejunium, quod ter in anno apud nos celebrare didicisti, convenientius nunc per quatuor tempora fieri decernimus, ut, sicut

annus per quatuor volvitur tempora, sic et nos quaternum solemne agamus jejunium per anni quatuor tempora. Et, sicut replemur frumento, vino et oleo ad alenda corpora, sic repleamur jejunio ad alendas animas juxta prophetæ Zachariæ vocem. De his plura apud Labbeum in Annotatis Binii; mihi hæc delibasse sufficiat, ut ostendam, ad quem respexerit Notkerus, cum de hoc jejunio mentionem fecit, videlicet ad Callistum, non ad Theophilum. Cum itaque nihil, quod de rebus, ab illo gestis, addamus, nobis suppetat, reliquum est, ut de ejus scriptis jam disseramus.

§ II. S. Theophili scripta, partim exstantia, partim deperdita vel latentia, partim spuria vel incerta.

Eusebius lib. IV Historiæ Ecclesiasticæ cap. XXIV S. Theophili Opera, sua memoria adhuc exstantia, ad hunc modum (Valesio interprete) enumerat: Theophili vero, quem Antiochenæ ecclesiæ episcopum fuisse (cap. XX) retulimus, tres supersunt ad Autolycum libri, institutionem fidei continentes. Alius etiam exstat liber, quem contra Hermogenis hæresim inscripsit, in quo testimoniis utitur, ex Joannis Revelatione desumptis, quod ideo addit, quia dubitatum olim in ecclesia fuit, num Apocalypsis in divinorum librorum censum referenda esset, nec ne; dein ita pergit: Exstant et alii ejusdem libri, in quibus elementa fidei nostræ traduntur. Ac rursus, paucis interjectis: Theophilus igitur una cum ceteris adversus illos hæreticos depugnavit, ut constat ex quodam illius libro haudquaquam spernendo, quem contra Marcionem elaboravit: qui liber una cum aliis, quos retuli, etiamnum exstat.

16 S. Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum nunc audiamus: Theophilus sextus Antiochenis ecclesiæ episcopus, sub imperatore Marco Antonio Vero librum contra Marcionem composuit, qui usque hodie exstat. Feruntur ejus et ad Autolycum tria volumina; et contra hæresim Hermogenis liber unus; et alii breves elegantesque tractatus ad ædificationem Ecclesiæ pertinentes. Legi sub nomine ejus in Evangelium et in Proverbia Salomonis Commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia et phrasi non videntur congruere. Idem in Epistola ad Algasiam (vide tom. IV ejus operum col. 197) Theophilus, Antiochenæ ecclesiæ septimus post Petrum Apostolum episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens ingenii sui notis monumenta dimisit, etc; ac denique in Prologo in suos super Matthæum Commentarios (citato mox tom. pag. 3) Legisse me fateor ante amos plurimos in Matthæum, Origenis in Matthæum viginti quinque volumina et totidem Homilias commaticumque interpretationis genus, et Theophili Antiochenæ urbis episcopi Commentarios, quibus e Græcis Hippolytum martyrem, Theodorum Heraclæotem, Apollinarem Laodicenum, Didymum Alexandrinum; e Latinis Hilariū, Victorinū; Fortunatianū addit; e quibus,

A bus, inquit, etiam, si parva caperem, dignum aliquid memoria scriberetur.

et ex ipsis-
met Theop-
hili scriptis
lucubratio-
nes:

17 Eusebio et Hieronymo addendus est ipse Theophilus, qui lib. II ad Autolyicum ita de se ipso primum quidem num. 28 scribit: Ac de eo quidem (dæmone) longa est oratio: quapropter impræsentiarum missam faciamus ejus rei explicati-
onem. Alibi enim de eo disputavimus. Dein eodem lib., num. 29: Ac ea quidem, quæ ad illos (Abelem et Cain) spectant, plurimam habent historiam, imo narrationis œconomiam: quare dicendi cupidos accuratius potest de hac historia liber ipse, qui « Genesis mundi » inscribitur, edocere; tertio num. 30: Omnes autem generationes si perescere voluerint, qui discendi sunt cupidi, facile est eas ex Scripturis Sanctis demonstrare. Jam enim a nobis aliqua ex parte instituta est, ut supra diximus, hæc disputatio, nempe Genealogiæ Series, in primo de Historiis libro. Et paulo infra ibidem: De rebus autem Noë, qui Deucalion a nonnullis vocatur, disputatio a nobis in eo, quem diximus, libro instituta est, quam potes tu quoque inspicere, si velis. Quarto lib. III, num. 19, ubi de Diluvio, et Noë, qui arcam construxerat: Quemadmodum in alio libro demonstravimus. Postremo etiam in Canticum Canticorum Theophilus, Antiochenus episcopus, scripserit, si reipsa ejus Fragmentum est, quod tanquam ab Eusebio in suis in Canticum Canticorum Commentariis, a Meursio editis, sub Theophili nomine allegatum in Spicilegio Sanctorum Patrum, seculi II, tom. I exhibuit Joannes Ernestus Gravius pag. 224, et post hunc dominus Maran pag. 601. Habes igitur, quæ S. Theophilo tribuuntur, opera; verum an recte?

e quibus ex-
stant,

18 Theophilo quidem libros ad Autolyicum tres, uti et libros adversus Marcionem et Hermogenem hæreticos scriptos concors tum Eusebii, tum Hieronymi satis superque auctoritas vindicat; quibus, quod a tres priores attinet, accedit Lactantius divinarum Institutionum lib. I, cap. XXIII, ubi hæc ex Theophilo profert: Theophilus in libro de Temporibus ad Autolicum scripto (librum 3 ad Autolyicum intelligit, in quo, quæ sequuntur, num. 29 legere est, et chronotaxim ab Adamo ad Commodi usque tempora deducit) ait in Historia sua Thalium dicere, quod Belus, quem Babilonii et Assyrii colunt, antiquior Trojano bello fuisse invenitur trecentis viginti duobus annis. Lactantius hic quidem Theophilum, non dicit episcopum; sed, cum de eodem agat Theophilo, de quo Eusebius et Hieronymus, quo de hic fieri sermonem censeamus, nisi de Theophilo episcopo Antiocheno? At Eusebius, ut ait Dodwellus in Additamentis ad Pearsonii de Serie et Successione primorum Romæ Pontificum opus posthumum pag. 12, fallitur, et Theophilum quemdem, ætate Junioem, Antiochenum quidem, sed non episcopum, cum seniore Theophilo Antiocheno episcopo confundit, aliisque demum recentioribus plerisque (ac fortasse etiam S. Hieronymo) in errore prævit. Itane vero? Velim igitur audire, cur Dodwellus Eusebio et Hieronymo, qui Theophili ad Autolyicum libros et viderant et manibus triverant, Theophilum istum Antiochenum fuisse asserentibus, fidem habuerit; cum autem episcopum, scilicet Antiochenum, dicunt, mox in

errorem prolapsos dicat? Quid causæ est, cur illud asserentibus credat, hoc vero, non item? Certe in iis, quæ supersunt, Theophili scriptis nihil occurrit, unde illum vel ortu, vel habitatione magis, quam dignitate episcopum Antiochenum fuisse extundas.

19 At, inquit Dodwellus, Scripti illius ad Autolyicum tempus, ni fallor, ista verba designant: « Præterea (Christianos) qui verum Deum venerantur, hactenus, sunt persecuti nec adhuc hodie persequi cessant, καὶ ἡμέραν διάκουσαν. » Et paucis interpositis: « Τοὺς δὲ σπείδοντας πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀκούοντας βίον ὄσαν, οὗς μὲν ἐλιθοβολήσαν, οὗς δὲ ἐθανάτωσαν, καὶ ἕως τοῦ δεῦρο ὁμοίως κί- κισμοῖς περιέβηλον. » Ex vocibus illis καὶ ἡμέραν, καὶ ἕως τοῦ δεῦρο facile colligimus, persecutione etiamnum vigente, nostrum hæc scripsisse Theophilum. Nec vero aliam, quam Severi fuisse persecutionem, illud argumento est, quod vim ejus σπείδοντας πρὸς ἀρετὴν præcipue sustinuerint, « proselyti » nimirum; illorum enim, non aliorum, illam Severi fuisse persecutionem, alibi probavimus. Nec antiquiorem aliquam persecutionem legimus, quæ in illos præcipue sævierit. Et vero Antiochiæ illam Severi persecutionem cœpisse manifestum est, ut proinde illam apte respicere potuerit Theophilus, licet ipse non episcopus, Antiochenus tamen. Idem indicare videntur et verba, ἀκούοντας βίον ὄσαν. Nempe philosophicam illam ἔσκησιν denotat, quo nomine celebres erant ea ipsa persecutione Origenes ejusque discipuli martyres philosophi, quos proinde habuerit ob oculos Theophilus. Hos enim ipsos præ aliis impletebat eadem illa persecutio. Sic post annum æræ vulgaris cccii scripserit Theophilus.

20 Ita est; persecutione adversus Christianos opponat, nondum cessante, Theophilus scripsit, ejusque meminit ad libri 3 calcem; at falsum, illic agi de persecutione sub Severo, qui imperare anno 193 cœpit, exorta; nam, quemadmodum loco mox citato durasse Christianorum persecutionem ἕως τοῦ δεῦρο usque nunc dixit, ita annorum ab orbe condito usque nunc seriem, adhibitis iisdem vocibus, num. 17 exploratam dixit: quo autem usque sese extendat illud usque nunc, deinceps ostendit: nam numero 24 ab Adamo initium ducens, numero demum 27 annos a Cyro, usque ad tempus, quo scribebat, colligens, ait: A Cyri regno ad mortem imperatoris Aurelii Veri, anni 744, quod num. sequenti repetit; annos vero imperatorum colligens ait: Tempus igitur cæsarum usque ad mortem Veri imperatoris est annorum 237, dierum 5. Ex quibus efficitur, Theophili illud usque nunc in Marci Aurelii, non in Commodi, de quo, quod, cum scribebat, viveret, ne verbo quidem meminit, morte terminari; ac proinde per verba illa non Severi, sed Marci Aurelii Veri persecutionem indicari, verosimiliter non ubique terrarum sopitam, quamquam sub Commodio pacem ecclesiis toto terrarum orbe datam, lib. V Historiæ Ecclesiasticæ cap. XXI Eusebius scribat: nam et eo loci sub eodem Commodio Apollonium martyrem abs senatu capitis Romæ damnatum scribit: Quippe veteri apud eos lege, addit Eusebius, sancitum erat, ut Christiani, qui semel in jus vocati fuerant, nisi a proposito suo discederent, nequaquam dimitterentur. Quid ni et alibi hoc similibus ad persequendos Christianos prætextu pro-

vinciarum

AUCTORE
J. B.

quidquid
Dodwellus

E

F

AUCTOR
J. B.

tres ejus
libri ad Au-
tolycum

B

hominem
ethnicum
doctumque
sed fractu
incerto, scri-
pti,

C

vinciarum urbiumque præsides, seu proprio in illos odio ducti, seu popularibus instigationibus obsequentes, etiam regnante Commodo, abuti potuerint?

21 Cum itaque Theophilum sui ipsius interpretationem habeamus, frustra ejus verba ad Severi persecutionem detorque Deodwellus nititur: frustra quoque dicit, verbis ex S. Theophilo excerptis, Origenis discipulos, in quos Severiana persecutio potissimum incubuerit, indicari: ut ut enim in illos potissimum Severi decretum collimasse daretur, qua auctoritate, quibus rationum-momentis evictum Dodwellus dabit, Theophilum, dum Dei incorruptibilis et unici cultores hactenus gentilium persecutioni obnoxios fuisse, generatim ait, potissimum proselytos seu Origenis discipulos respexisse? An, quod Christianos illos, de quibus agit, properasse ad virtutem, exercuisse vitam sanctam dicit? Quasi vero id Origenis discipulis ita proprium fuerit, ut eam laudem Christi discipulis generatim tribuere non potuerit, quos Theophilus ipse et ab objectis criminibus defendit, et, ne aliunde Christianorum, qui seculo secundo fuere, encomia petam, ita eodem lib. III, num. 15 laudat: Procul autem absit a Christianis, ut iis quidquam hujusmodi facere in mentem veniat; apud quos adest temperantia, continentia colitur, unicuique matrimonium servatur, castimonia custoditur, injustitia exterminatur, peccatum radicibus evellitur, justitia exercetur, lex observatur, cultus Dei peragitur, Deus confitendo celebratur, veritas dominatur, gratia custodit, pax communit, sanctum verbum manu ducit, sapientia docet, vita dirigit, Deus regnat. Plura, quibus Dodwellus refellatur, dabunt Ruinartius in Præfatione ad Acta Sanctorum Martyrum sincera, et Tillemontius tum ubi de Theophilo, tum ubi de persecutionibus imperatorum Marci Aurelii Veri et Commodi.

22 Maneant itaque asserti S. Theophilo, sexto seu septimo Antiochenorum episcopo, tres ad Autolycum libri. Fuit autem Autolycus, a Christiana fide alienus, ut qui vel ipsum Christianum nomen Theophilo exprobravit, sed quo hic se gloriari professus est; cetera vero vir eloquens, doctus, discendi cupidus, scriptis profanis addictus, iudicii proprii tenax, prudens, sed tamen Christianorum calumniatoribus nimium credulus, diligens, rerum omnium explorator, etiam noctes in bibliothecis consumere solitus. Ita eum describit Theophilus partim initio lib. I, partim sub fine II, partim sub initio III. Cum Theophilo non scripto, uti Tillemontio tom. III Monumentorum Ecclesiasticorum pag. 51 visum est, egit; sed familiari colloquio, uti Theophilus initio lib. II his verbis: Cum ante hos dies sermonem inter nos, optime Autolyce, habemus, quærenti tibi, quisnam Deus meus esset, ac disputationi meæ (quam verbotenus cum Autolyco habitam dein scripto commisit) aures aliquandiu præbenti religionem meam exposui, satis indicat. At quem fructum Theophilus, sive ex suis cum Autolyco colloquiis, sive ex lucubrationibus suis scripto traditis retulit? Primum quidem cum Theophilo durius egit; sed, eo audito, mansuetior accessit; quod Theophilus ipse testatur verbis jam proxime citatis continuo subdens: Ita tum discessimus, ut amicissimi domum rediremus, quamvis primo duriusecule mecum egisses. Nihil, quidem,

ut Autolycum Christo lucrificeret, S. Theophilus prætermisit; num scopum, ad quem collimabat, attingerit, asserere non ausim. Lib. III equidem num. 1 de Autolyco Theophilus ait: Post sermones mecum habitos adhuc pro delirio habes doctrinam veritatis; eidemque libro, ad Autolycum postremo, ita finem imponit: Si vis igitur, hæc diligenter evolve, ut habeas symbolum et pignus veritatis; quæ hominem, qui veritati manus jam dedisset, nequaquam sapient.

23 Ceterum hoc Theophili ad Autolycum opus evolventi, et vel ex textibus ex eo interdum supra transcriptis, manifestum fiet, eum non immerito ab Adone virum eruditissimum appellatum, nec inanes esse, quas ei Eusebius et Hieronymus tribuerunt, laudes. Lucubrationes ejus divinas appellat Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum: Profanæ et sacræ eruditionis promptuarium Natalis Alexander Seculo secundo Historiæ Ecclesiasticæ cap. III, art. 5, num. 1. Rationes item ejus vehementes, stylumque cumprimis perspicuum idem asserit. Dupinio libri illi documentis moralibus et allegoriis pleni, stylo elegantes, concinni, ut de ejus eloquentia dubitare sit nefas: horum analysim si quæras, adi Tillemontium Historiæ Ecclesiasticæ tom. III, pag. 51 et sequenti; Dupinium in Bibliotheca Scriptorum Ecclesiasticorum tom. I, pag. 66; Ceillierum tom. II Scriptorum Sacrorum et Ecclesiasticorum pag. 104 et quatuor sequentibus; Nourryum in Apparatu ad Bibliothecam maximam Veterum Patrum, anno 1703 Parisiis edito, col. 497 et quatuor sequentibus; denique domnum Maran Congregationis S. Mauri alumnus, qui singulis Theophili ad Autolycum libris propriam præfixit analysim, et parte I Præfationis cap. III Theophili editiones ita enumerat: Jam diximus, S. Theophilum Græce primum prodisse, una cum Tatiano Tiguri in fol. anno 1546 opera Joannis Frisii. In eadem urbe ac eodem anno prodiit Latine ex interpretatione Conradi Clauseri, quæ quidem interpretatio habetur in Bibliothecis Patrum, Paris. 1575, 1589, 1609, 1644; Colon. 1618; Lugd. 1677. Græce autem et Latine exstat hoc opus inter Orthodoxos anno 1555 Basil. fol.; in Auctario Bibliothecæ Patrum, Paris. 1624 cum Notis Frontonis Ducæi; post Opera S. Justini 1615, 1636, et Colon. seu potius Vittebergæ 1686. Anno 1684 prodiit Oxonii nova editio librorum ad Autolycum, opera Joannis Felli, episcopi Oxoniensis, qui codicem Ms. e Bibliotheca Bodleiana habuit, ac interpretationem Clauseri nonnullis in locis emendavit, brevesque Notas adjunxit. Concedunt hæc omnes editiones Hamburgensi, quæ prodiit anno 1724 in 8° opera Joannis Christophori Wolfii, Pastoris ad D. Catharinam Hamburg. et Scholiarchæ. Is contextum contulit cum Bodleiano codice et regio Parisiensi, suisque et aliorum Notis illustravit, ac interpretationem pluribus locis emendavit. Quibus adde ipsammet hujus auctoris, domni scilicet Maran, tum editionem, tum interpretationem, quæ anno 1742 Parisiis prodiit.

24 Quos autem Eusebius et Hieronymus videre Theophili adversus Marcionem et Hermogenem libros, hi vel non exstant, vel alicubi in tenebris delitescunt: de Marcione sub annum 150 ita locutus

D

ac variis edi-
ti pretis.

E

F

Perierunt
autem aut
latent ejus
libri adver-
sus Marcio-
nem et Her-
mogenem,
est

A est S. Justinus Martyr Apologia 1, num. 26 ex versione domni Maran, jam saepius laudati: Marcionem etiam quemdam Ponticum (dæmones im-misere) qui etiamnum superest ac discipulos do-cet, alium quemdam agnoscere majorem mundi Opifice Deum. Hic in omni hominum genere dæ-monum adjumento perfectit, ut multi in blasphemias erumperent, ac universi Creatorem Deum Christi Patrem esse negarent, et alium quem-dam, utpote majorem, majora, quam illum, per-fecisse profiterentur. *Hermogenes, in quem Theo-philus calamum strinxit, idem videtur, qui Her-mogenes ille, de quo Tertullianus, tamquam adhuc in vivis agente, cum librum de Præscriptionibus (sub initium seculi tertii) scriberet, cap. xxx, ita meminit: Ceterum Nigidius, nescio qui, et Her-mogenes, et multi alii adhuc ambulantes perver-tentes vias Dei. Docebat ille, nihil creatum esse ex nihilo, sed producta ex materia, quam Deo de æterno coexistisse aiebat: unde Tertullianus eodem libro cap. xxxiii ipsum præcipuumque ejus errorem ita explodit: Idem Apostolus (Paulus) cum im-probat elementis servientes (ad Gal. 4) aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparat, et ita matrem elementorum deam faciens, potest ei servire, quam Deo comparat.*

cujus erro-rem etiam lib. 1 ad Au-tolyicum re-fellit,

B 25 Hunc errorem Theophilus etiam lib. II ad Autolyicum num. 4, a Tertulliani ratiocinio non multum abludens, ita confutavit: Plato autem, et qui eum sequuntur, Deum quidem fatentur inge-nitum; sed deinde statuunt, duo esse ingenita, Deum et materiam, eamque Deo coævam esse dicunt. Quod si Deus ingenitus, et materia inge-nita, non jam Deus-Creator est omnium secun-dum Platonicos, nec Dei constabit monarchia, quantum in ipsis est. Dein quemadmodum Deus, quatenus ingenitus, etiam immutabilis est, ita et materia, si esset ingenita, immutabilis quoque et Deo æqualis foret: quod enim genitum est, verti et mutari potest, ingenitum autem nec verti potest, nec mutari. Quid autem magni esset, si Deus ex materia subjecta mundum faceret? Opifex enim apud nos cum materiam ab aliquo acceperit, ex ea, quidquid placuerit, effingit. Dei autem potentia in eo spectatur, ut ex nihilo faciat, quæcumque voluerit: quemad-modum animam et motum dare non est alterius cujusquam præterquam Dei. Homo enim imaginem effingit, sed rationem, respirationem aut sensum dare non potest operi suo; Deus vero hoc amplius habet, ut ratione et respiratione et sensu prædictum opus efficiat. Quemadmodum igitur in his omnibus potentior est Deus, quam homo; ita etiam in eo, quod ex nihilo producat et produxerit, quæcumque voluit, et quo voluit modo. Hunc denique errorem, *Hermogene auctore, sub seculi demum tertii annum sexagesimum, quod vult Prateolus, non emerisise, sed inde a seculo secundo jam natum fuisse, ex iis, quæ de Tertulliano ac de Theophili obitu sunt dicta, satis ostendunt. Hæc de Theophili libris, ab Eusebio nominatim expressis, dicta sint hæcenus; num quid in suis ad Autolyicum libris a fide Christiana alienum senserit, tum demum, cum de ceteris eidem adscriptis operi-bus egerimus, examinabitur.*

26 Eusebius posteaquam Theophili ad Autolyicum, adversus Marcionem et Hermogenem libros nominatim expressit, addit: Καὶ ἔγραψε δὲ τὴν κατὰ ἡγεῖναι αὐτοῦ βιβλίαν. Exstant et alii ejusdem li-bri, in quibus elementa fidei nostræ traduntur, ut Valesius, vel: et alii breves elegantesque Tra-ctatus (ejus feruntur) ad ædificationem ecclesiæ pertinentes; ut Hieronymus vertit. Eisdem igitur, quos Eusebius, Theophili libros eatenus memoravit Hieronymus; verum cum de ejus in quatuor Evan-gelia et Salomonis Proverbia lucubrationibus de-incæps loquitur, non jam illas catecheticas seu bre-ves ad ædificationem Ecclesiæ pertinentes Tra-ctatus, vel Commentarios vocat. Quo pacto duo videtur innuere: primum quidem Commentarios illos diversos esse ab aliis Theophili libris, quos jam antea ex Eusebio memorarat; alterum vero, Theo-philum non tantum quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compegisse, ut in Epistola ad Algasiam loquitur, sed et ea, ita compacta, com-mentando insuper interpretatum. Porro vero, num hi Commentarii vere Theophili essent, dubitavit: primum enim Commentarios hosce ab Eusebio ne tacite quidem recensitos videbat, quæ prima illi fuisse videtur dubitandi ratio; altera fuit, quod Commentarios hosce ceteris ejus operibus elegantia, imo et phrasi parum congruere perspiceret. Fateor quidem, Hieronymum, cum ad Algasiam scriberet, dubium suum nullo prorsus prodidisse indicio; sed cum illic obiter dumtaxat S. Theophilum citet, in Scriptoribus autem Ecclesiasticis de ejus scriptis ex professo agat, illic cum multis et minus accurate, hic vero, arte critica duce, accuratius loqui censendus est. Id itaque unum ex Hieronymo efficitur, ejus ætate hujusmodi Commentarios, Theophili quidem nomine insignitos, fuisse visos; sed forte fictitio. Verum quo idiomate scripti erant? Cum S. Hiero-nymus hos Commentarios a reliquis Theophili ope-ribus elegantia superari ac phrasi differre dixerit, Græca Græcis procul dubio contulit: ridicule enim Latinam Commentariorum versionem, de qua nihil Hieronymus, cum ceteris S. Theophili operibus, Græce procul dubio scriptis, quantum ad elegan-tiam comparasset, et num genuini factus essent hi Commentarii, ob minorem Latini textus elegan-tiam dubitasset, quod, ob mox dicenda, hic obiter juverit observasse.

27 Exstant tom. II, part. II, pag. 166 et se-quentibus Bibliothecæ Lugdunensis Veterum Patrum S. P. nostri Theophili, patriarchæ Antiocheni, Commentariorum sive allegiarum in sacra quatuor Evangelia libri quatuor, quos ex Græco Theophili fonte Latine redditos volunt: ita censent Bellarminus, Labbeus de Scriptoribus Ecclesiasticis Halloixius in S. Theophili Vita, S. Hieronymi testimonio et auctoritate nixi; verum is, si quando Theophili in Evangelia Commentarios nominatim citat, qui loqui censei debeat, nunq. superiore jam diximus. Adhæc Halloixius in Vita S. Theophili cap. v varios Hieronymi textus congerit, iisdem aut fere iisdem, quibus in dicta Commentariorum ver-sione Latina leguntur, verbis conceptos, quibus, tacito vel expresso Theophili nomine, Hieronymus, uti contendit, est usus. At primo quidem, Latina illa versio, uti paulo ante observatum est, Hiero-nymo ignota fuisse videtur, qui certe de illa ne

AUCTORE J. B. uti et alia quedam ejus scripta scripserit in 4 Evangelia Commentarios, Hieronymus ambigit;

E

F

Commentarii vero Latini, qui sub Theophili nomine exstant in Bibliotheca Patrum Lugdunensi nec Hieronymo noti fuisse videntur,

verbo

AUCTORE
J. B.

verbo quidem meminit : quod si nec Latinam versionem S. Hieronymus, nec hunc versionis auctor viderit, qui factum, ut vocibus, cum tot Theophili textus e Græco fonte Latine interpretantur, iisdem utriusque, aut pene iisdem utantur? Præterea S. Cypriani in Epistola ad Magnum de Sacramento Eucharistico insignis hic locutus est : Nam quando Dominus Corpus suum Panem vocat de multitudine granorum adunatione congestum, populum nostrum, quem portabat, indicat adunatum ; et quando Sanguinem suum Vinum appellat de botris atque acinis plurimis expressum atque in unum coactum, gregem item nostrum significat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Eadem fere tom. II Bibliothecæ Lugdunensis Veterum Patrum part. II, pag. 171, col. 1 Theophili, ut volunt, interpres Latinus, hæc Matthæi cap. XXVI v. 26 et 28 verba : Hoc est Corpus meum, hic est Calix sanguinis interpretans habet : Corpus suum, inquit, Panem dicens de multorum adunatione congestum, populum hunc, quem assumpsit, indicat adunatum. Sanguinem suum Vinum appellans de botris atque acinis pluribus expressum et in unum coactum, item congregationem nostram significat, commixtione adunata multitudinis copulatam. Num hæc etiam Cyprianus ex ipsius Theophili scriptis Græcis, vel ex ejus interprete Latino mutasse dicitur? Si primum asserueris, redit eadem quæstio, qui factum fuerit, ut S. Cyprianus iisdem fere, quibus Latinus S. Theophili interpres, fuerit usus ; si secundum, qui Latinum Theophili interpretem S. Cypriano notum fuisse evincetur? nam dicere SS. Hieronymum et Cyprianum sua seu ex S. Theophili scriptis Græcis, seu ex ejus Latino hausisse interprete, est sibi sumere, quod in quæstione versatur.

nec e Græco
Theophili
fonte trans-
lati, sed
Latine

C

28 Et vero alia argumenta non desunt, quibus non Hieronymum et Cyprianum (addi posset et S. Ambrosius) ex Latinis istis in quatuor Evangelia Commentariis, sed horum potius auctorem ex Hieronymi, Cypriani aliorumque scriptis suos consuisse Commentarios. Nam primo, Commentarii isti non tantum cum elegantia S. Theophili comparari non possunt, sed opus etiam plane indigestum, quodque tanto Viro prorsus indignum videri possit, constituent. Quid quod eorum auctor ea dicat, quæ ab homine Græco proficisci nequaquam potuerunt? Lib. I, pag. 167, col. 1 ait : Civitas a civibus dicitur ; at Græcis radix est πόλις civitas ; derivatum autem πολιτης, civis ; et paulo post in illud Matthæi cap. v, v. 18 : Iota unum vel unus apex non præteribit a lege, donec hæc omnia fiant, sic scribit : Per Iota Vetus significat Testamentum, quo decalogus continetur, Iota enim pro decem apud Græcos ; apex autem, quatuor litteras habens, per Evangelium quadruplex Testamentum indicat Novum. Quis unquam Græcus ita loqui potuit? Græce enim Latina vox apex per vocem ἀκροῦ, quæ 6 litteris constat, apud Matthæum exprimitur. His alia quædam, quibus Commentarios illos S. Theophilo abjudicent, Critici non nonnulli adjiciunt, sed quæ minus mihi videntur efficacia. Quærent, cur Hieronymus in cap. III Matthæi rationes, ob quas a Maria Virgine desponsata Jesus Christus conceptus fuerit, exponens, allatis tribus, nec ullo auctore citato, S. Ignatium mox citet his verbis : Martyr Ignatius etiam quar-

tam addidit (seu potius tacite indicavit in Epistola ad Ephesios) causam, cur a desponsata conceptus sit, ut partus, inquiring, celaretur diabolo : dum eum putat non de Virgine, sed de uxore generatum ; non vero Theophilum, apud quem, ut tantisper fingere lubet, iisdem fere vocibus, quibus Hieronymus usus est, quarta illi ratio expressa legitur ; sed responderi posset, id ab Hieronymo propterea factum, quod quartam causam primus Ignatius protulerat, eamque ex decessore suo S. Theophilus didicerat.

29 Præterea, inquit, negat Victor, presbyter Antiochenus (vide tom. IV Bibliothecæ Veterum Patrum Lugdunensis pag. 370, col. 2) se reperisse ullum, qui in Marci Evangelium disseruisset, licet veterum monumentorum indices studiose evolvisset ; at id solum forte indicare Victor voluit, neminem a se repertum fuisse, qui solum Marci Evangelium, quod ipse præstare aggrediebatur, separato volumine explicuisset ; ideoque ait, se iis, quæ Ecclesie doctores in Marcum sparsim et per partes annotarant usurum, et in unum corpus redacturum. Certum porro est, Commentarios in Evangelia vidisse Hieronymum, qui Theophili saltem nomen præ se ferrebant. Obijciunt etiam in Latino isto Commentario mentionem de monachis injici ; sic habet : In lecto esse, inquit pag. 170, col. 1, illius seu auctor seu interpres, monachos significat, qui amant quietem, alieni a tumultu generis humani, et Domino servientes. Quid si per monachos intellexerit viros, qui nullis votis adstricti, nulli religioso sub uno superiore catui adscripti, vitam ab hominum consortio remoti quidem, sed sui juris tamen, agerent, Dominoque servirent? Num tales seculo II non existerent?

30 Verum, cum ex dictis Latinus ille commentator, non tantum Theophilo, sed etiam Hieronymo Ambrosioque sit junior, qua ætate vixit? Nihil equidem in eo reperi, unde ejus ætatem accurate definiam : videri tamen potest, ut Ceillierus observat, post Eutychem scripsisse ; Eutychem, anno 451 a concilio Chalcedonensi damnatus, propter personam in Christo unam, unam quoque naturam adstruxerat. Videtis modo, quam perspicue Eutychemi contradicat : Sciendum est, inquit pag. 175, col. 1, quod Christus Dominus noster ita verus Homo et verus est Deus : de Patre Deo (supple) Deus ; de matre Homine Homo. Nec minus perspicue Nestorio, propter naturas in Christo duas, duas quoque personas asserenti, contradicit, pag. 174, col. 1 ita scribens : Idem est ergo Homo et Deus, id est, Christus una Persona est. Accedit operis titulus libro I præfixus, nisi is aliena manu fuerit adjectus, in quo Patriarcha Antiochenus appellatur ; at is titulus eo, quo hic adhibetur, sensu, primum Leoni Papæ in concilio Chalcedonensis Actis attributus fuit. Vide Thomassinum de Disciplina Ecclesie lib. I, cap. III, num. 13. Nec Antiochenos præsules patriarchas prius dictos forte reperias, quam in SS. Euthymii, Sabæ et Theodosii Vitis seculo VI scriptis.

31 Nec verum videtur, quod Ceillierus ait, Hieronymum in Epistola ad Agasiam scripta opus ali-quod Theophili, ab iis in Evangelium Commentariis, quos lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis sub ejus nomine legisse se dixit, diversum indicasse. Verba S. Hieronymi integra in citata mox Epistola ita se

habent :

D

primum exa-
rati

E

post S. Hiero-
nymi tem-
pora.

F

qui tam in
Scriptoribus
Ecclesiasticis
quam in
Epistola ad
Agasiam de
uno eodem-
que Theopoli
opere, etsi

AUCTORE
J. B.D
dubio, loquitur; nec Theophilo tribuit, quod Tatiani fuit.

habent: Theophilus, Antiochenae ecclesiae septimus post Petrum Apostolum episcopus, qui quatuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta reliquit, hæc super hac parabola, in suis Commentariis est locutus: mox autem parabolam de divite et villico iniquitatis ex Theophilo seu vero seu personato verbis bene multis exponit: unde non solum Evangelistarum dicta in unum opus Theophilus compegisse, sed eadem opera suis etiam, uti num. 26 dicebam, commentationibus illustrasse videtur. Suspiciatus est Valesius in Annotationibus in cap. xxxix, lib. iv Eusebii, Hieronymum, cum Theophilum Antiochenum quatuor Evangelistarum dicta in unum opus compegisse dixit, memoria lapsum, huic, quod Tatiani erat, tribuisse; sed neque mihi arridet illa suspicio: ut enim gratis Valesio concedamus, Hieronymum, cum ista de Theophilo ad Algasiam scripsit, in scriptoris nomine errasse, certe cuiusmodi opus ipsum esset, probe memineral; cui igitur usui operis fraudulentum, ab homine hæresi infecto profecti, Algasiam mentionem injecisset?

B
Periit item aliud ejus opus, cujus lib. 5 ad Autolycum meminit: num Canticum Cantorum fuerit commentatus, incertum.

32 Hactenus de S. Theophili lucubrationibus ex Eusebio et Hieronymo; sed et alias, quas vel non videre, vel nominatim non recensere, sed quarum ipse in suis ad Autolycum libris meminit, elaborasse videtur. Primus locus occurrit lib. ii, num. 28: Ac de eo quidem (dæmone) longa est oratio: quapropter impræsentiarum missam faciamus ejus rei explicationem; alibi enim de eo disputavimus. Secundus locus ibidem num. 30: Jam enim a nobis aliqua ex parte [alibi] instituta est, ut supra diximus, hæc disputatio, nempe genealogiæ series, in primo de Historiis libro. Et paulo infra: De rebus autem Noë, qui Deucalion a nonnullis vocatur, disputatio in eo, quem diximus, libro instituta est, quam potes tu quoque inspicere, si velis. Cum num. hoc 30 ad librum aliquem, prius a se citatum, remittat Autolycum, nec usquam alibi, quam num. 28 operis abs se facti meminerit, idem utrobique opus designasse videtur; sane cum in eo opere primorum hominum genealogiam explicuerit, fieri facile poterit, ut ibidem de dæmone multa disseruerit occasione Evæ, a dæmonæ sub serpentis forma deceptæ. Ejusdem item operis mentionem facere videtur, cum lib. iii, num. 19 per Noë ad penitentiam homines vocatos fuisse, a se in alio libro demonstratum ait. Rursum num. 3 ejusdem libri de deorum sceleribus agens ait, se de illis in alio libro accuratius disputasse; quem quidem librum, ut a ceteris Theophili libris hactenus memoratis diversum Nourryus habet; sed mihi hoc loci Theophilus librum i ad Autolycum, in quo num. 9 deorum flagitia perstringit, indicasse videtur. Quid quod et in Canticum Cantorum scripserit? Nam et Fragmentum Commentarii Theophili ab Eusebio in Expositione Cantici, a Meursio edita, adhibuit offert Gravivius in Spicilegio Sanctorum Patrum, I, II et III seculi tom. II, pag. 224. At si Eusebius hoc S. Theophili Commentario usus est, qui factum est, ut Commentarios illius in Proverbia Salomonis memorarit, nullam autem Commentariorum ejus in Canticum Cantorum nec in Chronico, nec in Historia Ecclesiastica mentionem fecerit? Imo nec Fragmento illo usum esse Eusebium, satis certum esse, ostendit Ceillier tom. IV, pag. 354 et sequenti.

Tomus VI Octobris.

§ III. Num quid minus recte de SS. Trinitatis Mysterio senserit.

Etsi quidem eloquentia plurimum valeret Theophilus, ubi tamen de Sanctissimæ Trinitatis Mysterio loquitur, verbis interdum utitur, ut secundo seculo et ante Nicænum concilium scribens, haud omnino perspicuis; unde factum, ut Spiritum cum Verbo confudisse, unam tantum in Trinitate Personam, aut inæqualitatem in ea Personarum agnovisse Pelavio aliisque sit visus. Inter Christianos quippe doctores, inquit Huetius, episcopus Abrincensis, Origenianorum lib. II, num. 10, qui ante Nicænam floruerunt synodum, multi de Trinitatis Mysterio parum caute locuti sunt. Insincera certe fuit Tatiani, et Tatiano vetustioris Justinus de Trinitate doctrina. In eandem venit criminationem, Pseudo-Clemens, venit et Theophilus Antiochenus. Et num. 25: Justinus, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, ipse Tertullianus et Lactantius, Deum dixerunt, cum mundi creationem meditaretur, Verbum suum protulisse, quo administro in rerum molitione uteretur. Qui explicari citati ab Huëtio scriptores queant, a domino Prudentio Maran lib. IV de Divinitate Christi expositum esse, lego in Domn. Caroli et Caroli Vincentii de Larue, e Congregatione S. Mauri monachorum et operum Origenis editorum, in citata mox Huëtii verba Annotatis; quo quidem opere caremus: at ejus mentem satis, ut opinor, quod ad S. Theophilum pertinet, ex Annotatis, quæ libris ad Autolycum subjecti, exploratam habemus. Nobis solum hic Theophilum ab errore vindicare propositum est, ac primum Theophili locos, unde istæ criminationes sunt natæ, lectori exhibebimus, iis dein, quam poterimus, medelam allaturi.

Fisus quidem est nonnullis S. Theophilus

E

34 Primus locus sese offert lib. II ad Autolycum num. 10; ac ita habet, Marando interprete: Ac primo quidem summo consensu docuere (Prophetæ) Deum ex nihilo omnia creasse. Nihil enim Deo coævum, sed cum ipse sibi locus, nec ulla re egeat, ac sæculis antiquior sit, hominem facere voluit, cui innotesceret; huic homini mundum præparavit. Nam, qui creatus est, multis rebus eget, increatus autem nulla omnino. Habens igitur Deus suum ipsius Verbum in propriis visceribus insitum (ἐνδιδόθητον) genuit illud cum sua sapientia, proferens ante omnia. Hoc Verbo usus est administro operum suorum, et per illud omnia condidit. Vocatur (hoc Verbum) principium (rerum creatarum) eo quod principatum habeat et dominatum eorum omnium, quæ per ipsum creata sunt. Hic (lege hoc, nempe Verbum) cum sit Spiritus Dei et principium, et sapientia et virtus Altissimi, descendeat in Prophetas, ac per eos de mundi creatione et cæteris rebus loquebatur; nondum enim erant prophetæ, cum mundus crearetur, sed tantum Sapientia Dei, quæ est in ipso, ac sanctum Verbum ejus, quod ei semper adest. Atque hoc quidem loco, cum dicit: Hoc (nempe Verbum) cum sit Spiritus Dei, Spiritum Sanctum cum Verbo seu Filio confundere; cum vero Verbum

de SS. Trinitatis Mysterio

F

AUCTORE
J. B.

administram (ὑπολόγου) Dei seu Patris nominat, Filium Patre minorem, quod Arianum est, facere videri potest.

minus recte
locis

35 Alter vero locus eodem lib., num. 22 ita habet: Dices igitur (Autolyicum alloquitur) mihi: Deum dicebas comprehendere loco non debere; quomodo eum nunc in paradiso dicis ambulare? Audi, quid respondeam: Deus et Pater universorum non potest ille quidem comprehendere, nec invenitur in loco, neque enim est locus requies eius. Sed ejus Verbum, per quod fecit omnia, cum sit ejus virtus et sapientia, assumens Patris et Domini universorum personam, veniebat in paradysum sub persona Dei, et cum Adamo colloquebatur. Nam et ipsa nos divina docet Scriptura, Adamum dixisse, auditam esse a se vocem. Vox autem illa, quid aliud esse potest, quam Verbum Dei, quod ejus quoque Filius est; non ut poetæ et fabularum scriptores filios deorum ex concubitu genitos fingunt; sed ut veritas narrat, Verbum semper existens et in corde Dei insitum. Τὸ ἑνὸς διαπαντός ἐνδιήθεον. Ante enim, quam quidquam fieret, eo utebatur consiliario: quippe cum ejus mens sit et prudentia. Cum autem voluit Deus ea facere, quæ statuerat, hoc Verbum genuit, prolatitium (προφορικόν) primogenitum omnis creaturæ; non ita tamen, ut Verbo vacuus fieret, sed ut Verbum gigneret et cum suo Verbo semper versaretur. Hæc nos docent Scripturæ Sanctæ, et quotquot Spiritu Sancto afflati fuerunt, in his Joannes ita dicens: « In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum. » Quibus verbis ostendit, initio solum fuisse Deum et in eo Verbum. Tum addit: « Et Deus erat Verbum, » omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. « Verbum igitur cum Deus sit et ex Deo genitum, illud Pater universorum, cum ita visum fuerit, mittit in aliquem locum, quo cum venerit, auditur et videtur missum ab eo et in loco invenitur.

hic citatis
locutus.

36 Expensis hæc Theophili verbis, roget quis 1º, cum Verbum Patris virtutem, sapientiam, mentem, prudentiam nominet, num sufficienter Patrem a Filio distinguere videtur? Dein, a Verbo Patris personam assumptam aens, num Verbum tamquam personam a Patre numero distinctam agnoscit? Postremo, cum, ait: Hoc Verbum genuit, cum voluit Deus ea facere, quæ statuerat, nonne satis dilucide declarat, tum demum a Deo Patre Verbum seu Filium fuisse genitum, cum mundi creationem meditaretur, ut eo administro in rerum creatione uteretur? Ad hæc primum universim respondeo, Theophilo propositum non fuisse, omnia ac singula, quæ ad Mysterium SS. Trinitatis spectarent, enucleatius exponere, sed eo tantum vires intendisse, ut Autolyicum ad unius veri Dei agnitionem, ad fidem resurrectionis, ad lectionem denique Scripturarum adduceret, jactisque his veluti fundamentis, ad cetera fidei Christianæ mysteria credenda disponderet: at nondum eo adduci se passus Autolyicus fuerat. Quod si quæpiam de Patre, Filio et Spiritu Sancto hinc inde in medium attulit, id eum ita fecisse aio, ut dictis suis abunde inserere non prætermiserit, ex quibus eum ab objectis erroribus fuisse alienum, satis appareat.

37 Quod enim ex num. 10, lib. II ad Autolyicum

supra objiciebatur, confudisse illum Verbum cum Spiritu Sancto, vim non habet: Verbum illic quidem Spiritum Dei nominat; sed non ita, ut Personam Spiritus cum Verbo confundat; sed Verbum Spiritum Dei vocat, quod per Verbum omnia, uti creata sunt, ita et per illud vivificantur et conservantur. Eruitur ex ipsomet Theophilo hæc interpretatio; dixit enim lib. I, num. 3: Si Spiritum (Dei) dico, ipsiusmet (vel, ut domnus Marand interpretatur) meam ipsius respirationem dico; et rursus num. 7: Hic Deus meus est universorum Dominus, qui fundavit terram super aquas, et Spiritum eam nutriendem largitur; cuius Spiritus vivificat omnia, quem si apud se retineat, hoc universum deficiet. Hujus Spiritu, o homo, loqueris, hujus Spiritum ducis, atque hunc ignoras. Imo vero paulo post Verbum a Spiritu Sancto distinguit, ita pergens: Sed, si vis, potes sanari: da te medico et punget oculos mentis et cordis tui. Quis est iste Medicus? Deus, qui per Verbum et Sapientiam (quo postremo nomine S. Spiritum, quod ipsi cum S. Irenæo commune est, intelligit) sanat et vivificat. Deus per VERBUM et SAPIENTIAM condidit universa: nam « Verbo ejus firmati sunt » cœli, et Spiritu ejus omnis virtus eorum. « Distinxit item his verbis, supra num. 34 relatis: Sed tantum Sapientia Dei, quæ est in ipso, ac sanctum Verbum ejus, quod ei semper adest. Eodem recidunt esse in Deo et adesse Deo; nisi Sapientiam seu Spiritum Sanctum a Verbo distinxisset, alterutrum ex istis duobus plane superfluum fuisset; quod cum minus credibile sit, id indicasse videtur, non minus Spiritum Sanctum, quam Verbum, Patri semper fuisse præsentem.

38 Distinxit lib. II, num. 15 dicens: Tres illi dies, qui ante luminaria fuerunt, imago sunt Trinitatis (τῆς Τριᾶδος, quo nomine primus ille usus fuisse creditur) Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientia. Si unam vel duas tantum Personas divinas hic Theophilus indicavit, quam, quæso, Trinitatis obtrusit imaginem? Distinxit eodem lib. num. 18 his verbis: Nemini autem dicit (Deus) « Faciamus » hominem ad imaginem et similitudinem, » nisi Verbo suo et Sapientia suæ. Cum autem Spiritum Sanctum Sapientiam, quod nomen Filio specialim tribui solet, vocat, nihil facit a sua ætate alienum: nam et S. Irenæus ita loquitur lib. IV contra hæreses cap. VII: Ministrat enim ei (ministerio inenarrabili, ut præmittit) ad omnia sua progenies et figuratio sua, id est, Filius et Spiritus Sanctus, Verbum et Sapientia, quibus serviunt et subjecti sunt omnes angeli. Et quid nisi Spiritum Sanctum sano sensu Sapientiam vocare poterint, qui ad Ephesios cap. I, v. 17 legerant: Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione ejus? Qua de re etiam in Epistola I ad Serapionem sic scribit S. Athanasius: Quemadmodum Pater, uti docet Paulus, solus est sapiens, sic ejus Filius est sapientia. « Christus » enim « Dei virtus est sapientia. » Ut item Filius est Sapientia; ita nos, Spiritu sapientiæ accepto, Filium habemus et in eodem sapientes efficiunt. Certe, ut Filius a Patre velut a fonte accepit sapientiam, ita et Spiritus Sanctus a Patre et Filio, ab utroque procedens.

D
sed neque
Verbum

E

cum S. Spiritu
confuditi,

F

A
neque quid-
quam

39 *Esto id, inquit; at digniore saltem, quam administri nomine Verbum appellasset, nisi Verbum Patri inæquale existimasset. Jam ex Irenæo mox citato vidimus, ministerium duplex seculo secundo a patribus agnitum fuisse: alterum subjectionis, quo angeli Verbo et Sapientia ministrant; alterum vero, quo Verbum Patri ministrat, idque, ut Irenæus loquitur, inenarrabile: et cur inenarrabile? nisi quia a ministerio subjectionis immensum differt, nec divinitati Verbi, qua hoc Patri æquale est, quidquam detrahit? Unde vero Theophili criminatores, alia in re Irenæum, alia Theophilum sensisse extendent? Ceterum, ut recte observat domus Marand, ministerium, quod in creatione mundi Patri exhibuit Verbum, voluntaria fuit paternæ voluntatis executio, quæ Verbi Divinitati nihil quidquam detrimenti adfert: huic enimvero nihil detractum fuit, cum Patris voluntatem exsequens Verbum carnem assumpsit humanam; cur ei detractum quidpiam fuerit, cum mundum creans et administrans, ut Patris, ita et suam executum fuit voluntatem? Divinitatem autem Verbi a Theophilo fuisse assertam, ac ab Arianorum erroribus longe abfuisse, sic ostendo.*

Verbi

40 *Quid Catholici dogmata Ario displicuerit, ipsemet Arianus in epistola sua ad Eusebium Nicomediensem episcopum (vide tom. I operum S. Epiphani, a Petavio Parisiis anno 1622 editorum, pag. 731) his verbis explicat: Semper Deus, semper Filius: simul Pater, simul Filius: cum Deo ingenito perpetuo Filius existit: semper genitus ab ingenito genitus; neque cogitatione, neque momento ullo Deus Filium antecedit. Semper Deus, semper Filius, ex ipso Deo Filius. Hæc homini ægre fuerunt; se assentiri negabat: Nos e contrario, inquit, quid tandem dicimus, sentimus, docuimus et docemus? Nimirum, Filium nec ingenitum esse, nec ingeniti ulla ratione partem; sed neque ex subjecta aliqua materia factum: verum Dei voluntate et consilio (gratuito Dei dono) ante tempora seculaque (non tamen semper et ab æterno) substituisse: plene Deum unigenitum, immutabilem, qui, antequam gigneretur, sive crearetur, sive decerneretur, aut fundaretur, non fuit. Neque enim non factus est. Filius itaque secundum Arianum Deus non fuit, aut, si fuit, non semper fuit, nec ab æterno existit, nisi in quantum ab æterno Pater decrevit, ut aliquando existeret, hunc etsi plene Deum vocet, tamen paulo post factum dicit; atque ita Filium nomine quidem Deum facit, re autem negat. Videamus modo, stetne a Catholicis Theophilus, an ab Ario?*

divinitati

41 *Lib. II ad Autolycum num. XXII ait: Verbum igitur cum Deus sit et ex Deo genitum: Deum itaque Filium dixit, et ex Deo genitum: neutrum ex his Ario placuit. At, Quando genitum? Ab æterno; nam Theophilus illud, semper existisse cordi Patris insitum, ibidem dicit; num. vero 10 Patri semper præsens. En odiosum illud Ario semper. Præterea unde verbis mox citatis Verbum esse Deum, et Deum ex Deo genitum concludit? Ex his Joannis cap. I: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil; quo loco, ut recte observat iterum domus*

Marand, ad stabilienda prava sua dogmata uti Arianus non potuit; sed contra ad stabiliendam Filii divinitatem, et convellendam Arianæ impietatem feliciter usi sunt orthodoxi. Nec Filii tantum, sed et Spiritus Sancti divinitatem, quam pariter negabant Ariani, Theophilus asseruit; nam Sapientiam, quo nomine Spiritum Sanctum intelligit, Patri ab æterno co-existentm asseruit, uti num. 37 dictum est: Nihil enim (creati) Deo coævum admittit Theophilus num. 34 citatus.

42 *At, quæret modo nonnemo, si hæc ita se habent, cur ait Theophilus supra num. 35: Cum autem voluit Deus ea facere, quæ statuerat, hoc Verbum genuit prolatitium, primogenitum omnis creaturæ? An non hic Verbum in tempore vel saltem non ab æterno genitum dicit? Minime vero; sed id dumtaxat vult, Verbum, quod ab æterno apud Patrem fuerat, statuto tempore ad mundi creationem rerumque creaturarum productionem prodixisse, non ita tamen, ut Verbo vacuus fieret, sed ut Verbum gigneret et cum suo Verbo semper versaretur; absque ulla nimirum aut sui aut Verbi mutatione. Quamvis autem utatur hic voce genuit ἐγέννησε, non tam generationem proprie dictam, quam missionem significat, cum paulo post addat: Illud Pater universorum, cum ita visum fuerit, mittit in aliquem locum, quo cum venerit (assumpta extranea aliqua ac sensibus accommodata specie) auditur et videtur missum ab eo, et in loco invenitur. De qua missione ita Augustinus lib. III contra Maximum: Non enim genitorem ab eo, quem genuit, sed genitum a genito remitti oportebat; verum hæc non est inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ, non quod alter prior esset altero, sed quod alter ex altero esset. Neque vero semper voce gignere aut nasci usi sunt in significatione propria seculi secundi patres; ita S. Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo apud domnum Morand num. 88 illud Psalm. 2, v. 7: Filius meus es tu, ego hodie genui te, Christo in Jordane baptizato applicans ait, tum demum eum nasci (non Patri, sed) hominibus, et oriri, cum eis innotesceret. Quid ni simili quadam ratione dicere Theophilus potuit, Verbum tum demum natum (non Patri, cui id semper adfuisse ait) sed hominibus; cum mundum, homini a Deo præparatum, condere, cum Adamo, uti censebat, colloqui, cum Patriarchis versari et ita hominibus cæpit innotescere?*

43 *Nihil igitur allatum est hactenus ex Theophilo, quod fidei Christianæ adversetur; si Verbum modo Patris cordi insitum, ἐνδιδόχον, modo prolatitium προφορικόν nominavit, id non Catholice modo, sed Joanne etiam, quem citat, auctore facere se posse est arbitratus. Cum enim Verbum in principio seu ab æterno apud Deum fuisse legeret, id eatenus ἐνδιδόχον dicit; et cum per hoc ipsum idemque Verbum omnia creata fuerint, hoc, ut missum ad res creandas, et ad opera externa progressum προφορικόν dicit posse existimavit, præsertim cum eo scriberet tempore, quo Mysterium SS. Trinitatis nondum ita dilucide, ut postea fuit, foret explicatum, et ad hominem præterea gentilem scriberet, sublimioribus Theologiæ Christianæ formulis minime assuetum. Non ita istis vocibus usi sunt Ariani,*

AUCTORE
J. B.

detraxit,

E

F

idque modo
insitum, mo-
do prolati-
tium sensu
probe Catho-
lico dixit

qui

AUCTORE
J. B.

qui quidem Verbum aliquod in Deo ἐνδιήθερον admiserit, sed non per se subsistens, Verbum item ἐκφορικόν, sed a priori illo Verbo diversum et creatum, a S. Athanasio in Expositione fidei merito rejectum. Fateor tamen adhibitas a Theophilo voces ad explicandam Verbi generationem non esse omnino accommodatas; est enim sermo internus (ἐνδιήθερος) animi motus, qui in parte, quæ rationalis, absque eloquutione efficitur. At sermo prolatus in voce et dicendi modis vim suam prodat; ille, inquam, qui linguæ et oris ope proferitur: unde prolatus vocatur, estque cogitationis animi nuncius, uti S. Joannes Damascenus lib. II de Fide Orthodoxa cap. XXI docet. Horum neuter per se subsistit. Quare his tertium addit, lib. I, cap. XIII sic scribens: Verbum est, quod cum Patre substantialiter semper est. Hoc idem Verbum per se subsistens eodem lib. I, cap. VIII vocat.

ac a Patre
etiam,

B

44 S. Theophilus quidem Verbum seu Filium Dei per se subsistentem aut substantialiter Patri præsentem, uti Damascenus, aut, quod inde consequitur, personam a Patre numero distinctam conceptis verbis haud dixit; sed id ipsa re satis præstitit. Ecquis enim ille λόγος ἐννοήσιμος seu οὐσιώδης Damasceni? Ὁ τῷ Πατρὶ ἀπὸ συμπάσης, qui semper una cum Patre fuit. Nonne hoc ipsum totidem verbis Theophilus tradit? Nonne hoc (verba ejus num. 34 et sequenti transcripta consule) iterum iterumque studiose inculcat? Nonne Patris consiliarium fuisse dixit, antequam quidquam fieret? Nonne tres illos dies, qui luminaria præcesserunt, imaginem Trinitatis, Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientiae seu Spiritus Sancti? Nonne et de creatione hominis scribens, apud domnum Marand lib. II, num. 18 ait: Quin etiam, quasi auxilio indigeret Deus (Pater) dicere invenitur: « Faciamus hominem » ad imaginem et similitudinem. « Nemini autem dicit: « Faciamus, » nisi Verbo suo, et Sapientiae suæ seu Spiritui Sancto? Aut hæc omnia, Filium a Patre numero distinctum, et aliam Patris, aliam Verbi seu Filii esse Personam, fortasse non innuunt? Innuunt, dices, sed mundo jam creato. Frustra, nam et Verbum Deum ex Deo genitum dixit. C Hoc vero cum dixit, Verbum ab æterno Deum dixit; dixit ab æterno genitum: primum, quia nihil creati Deo coævum admittit; alterum ex priore consequitur. Quis enim Deus iste genitus, ab æterno quidem Deus, sed non ab æterno genitus? Dixit denique Patrem a Filio ab æterno distinctum numero, ac proinde Persona. Intelligitis, auditores, inquit S. Justinus Martyr, Theophilo æqualis, in suo cum Thryphone Judæo Dialogo apud domnum Marand num. 129, siquidem animam animadvertitis, Scripturam declarare; Progeniem ex Patre ante omnes omnino res creatas genitam esse. Porro genitum a gignente alium numero, ἀριθμῶν ἕτερόν, esse, quilibet fatebitur. Negavitne Theophilus, quod apud omnes, Justino iudice, in confesso erat?

persona semper
distinctum, agno-
vit.

45 At Theophilus, cum Verbum Patris consiliarium dixit, causam dicti addidit, quippe cum ejus mens et prudentia sit: mens autem et prudentia Patris, a Patre nec numero nec persona distinguitur. Ita est; sed illic Theophilus rationem reddit, non cur Verbum ab æterno Patri coexistit, sed cur Patris consiliarius dictum sit, ac duo

adstruit, scilicet: distinctionem inter Patrem et Filium numericam; deinde vero unitatem naturæ. Primum quidem, cum Verbum Patris consiliarium dixit; alterum, cum eandem numero esse et Patris et Filii mentem addidit. Neque id jam dictis obest, quod Verbum, cum in paradisum cum Adamo collocaturum venit, Patris personam assumpsisse, dicat: non enim eo dictum abs illo est, quod Verbum eandem cum Patre personam, sed quod Verbum Patris nomine, vice et auctoritate Adamo (in quo nihil fidei dogmatibus adversum) apparuisse censuerit, uti ex Petavio Nourryus, supra non semel laudatus, observat. Si quid igitur a Theophilo peccati alicubi fuit admissum, non id mentis, a fidei veritate deflectentis, multo vero minus errori suo pertinaciter adherentis fuit; sed oris calamique vocum idonearum in rebus, humani ingenii modulum quam longissime superantibus, inopia laborantium.

D

E

VITA

SANCTI THEOPHILI

ANTIOCHLE EPISCOPI.

Auctore Petro Halloix.

PREFATIO.

Tametsi secundum a Christi ortu sæculum per multos in Oriente protulerit scriptores sacros, non minus doctrina, quam virtute claros; tres tamen dumtaxat ex omnibus ea fuisse felicitate reperio, ut aliqua eorum scripta ad nostram hanc ætatem integra perennarint. Ex his autem post duos illos toti orbi notissimos, Justinum Philosophum a et Irenæum Lugdunensem antistitem b, tertius est hic noster Theophilus, magnæ Antiochiæ episcopus, vir juxta nominis sui appellationem vere Dei amans et Deo amabilis. Ipsius enim perinde atque aliorum duorum quædam habemus perfecta opera; ceterum autem ejusdem ævi scriptorum pauca tantummodo et parvula præ illis, quæ perierunt, colligere potuimus fragmenta. Igitur ex illis beatissimi Theophili operibus c studium mihi fuit præcipua quædam factorum ejus atque virtutum puncta seligere eaque ad describendam ejus Vitam (quæ alioqui hactenus exstat nulla) conjunctis, quæ sacra suppeditavit historia, brevibus monumentis, in quoddam veluti corpus conformare. Atque hoc ipsum est, quod nunc divina fretus gratia e vestigio aggredior.

Ex paucis
seculi se-
cundi Patri-
bus, quorum
opera integra
habemus
unus est S.
Theophilus.

F

a

b

c

ANNOTATA.

ANNOTATA.

a *Relatum in Opus nostrum ad diem XIII Aprilis.*

b *Quem pariter in Opus nostrum Majores nostri ad diem XXVIII retulerunt.*

c *S. Theophili operibus Halloixius Commentarios in Evangelia sub ejus nomine tom. 2 Bibliotheca Veterum PP. Lugdunensis pag. 165 et sequentibus Latine editos, sed, ut ex Commentarii prævii § 2 colligi potest, perperam accensuit.*

CAPUT I.

S. Theophili ætas, genus, educatio, studia, doctrinæ Christianæ exploratio.

B
Hic sub se-
cuti primi
ævam natus

Aetatem S. Theophili sunt qui ad primum Domini Salvatoris sæculum referant; neque etiam desunt, qui sancto Lucae Pauli discipulo et comiti æqualem illum faciant: rati scilicet, illum ipsum esse, cui divinus ille scriptor tam sua Apostolorum Acta, quam sanctissimum Evangelii Opus, tamquam populari et civi suo conscripserit, viro scilicet locupleti ac religioso, et qui ædes suas, quas Antiochiæ habebat, Christi ædem ac templum dedicatione fecerit. Hoc enim tamquam a majoribus sibi traditum Antiocheni ipsi ad posteros transmisisse crediti sunt; sed eo, uti quidem reor, affectu, quo unaquæque natio primas rerum suarum origines haberi studet quam antiquissimas. Nam rationes ipsas temporum putanti attentius ea multum vincere sententia reputabitur, quæ Theophili ortum haud altius, quam a secundi sæculi accessit primordiis a, et natum credit sub Traiani imperantis initia, sive anno Christi circiter centesimo, regente Romanam Ecclesiam beato Clemente, Antiochenam autem (ex qua ortus creditur Theophilus) S. Ignatio Martyre b. Nam qui sibi in animum induxere, unum eundemque esse Theophilum, quem beatus Lucas in sacris libris affatus est, et quem, inclinante secundo sæculo, superstitem fuisse scimus, ii necesse habent eadem opera confiteri, hunc ipsum Theophilum annos vitæ hujus centum quinquaginta eoque amplius transgressisse c. Quod si ita esset, equinam de illo scriptores, amabo, ætatem illam istis temporibus tam insolentem atque extraordinariam silentio præterissent?

c parentibus
ethnicis,

2 Quare ea est ætate natus, quam dixi, et parentibus quidem (ut colligi datur) fortuna honestis d, sed gentilium superstitionum errore etiam tum involutis. Emicuit autem in Parvulo egregia mentis indoles, quæ cum annis crescens et magis magisque idoneum ad litteras et meliores artes ingenium prodens, ad sollicitam filii educationem parentum curas provocavit. Ita magistris traditus serio in omnem profanæ eruditionis disciplinam incubuit; ac proinde eximios, nec suo minores imparesse ingenio progressus

fecit e. Verum, ut in cæca gentilitate et a magistris fidei ignaris, immo et totis (rapiente sensuum impetu) in terrena defluentibus, haud facile dictu est, tantumne bonæ eruditionis, quantum blandi veneni hauserit. Nam poeticae quidem atque rhetoricae artibus insudans, dum ibi deorum genealogias, amores, rivalitates aliaque ejusmodi in ætate lubrica perlegeret, hic vero oratorum, seu rabularum potius, suis utilitatibus magis, quam juris æquitati velificantium, dolosas artes et mordacia convicia incautus audiret, vix ipse utrobique aliud, quam et blanda illic venena, et amaros hic calices imbibebat. Denique a philosophis in suarum sublimitate cogitationum evanescentibus, et de principiis absque illo primo et summo principio (quod unice est necessarium) invicem digladiantibus, non tam in desideratæ viam veritatis ducebatur, quam in devios variorum errorum flexus ac labyrinthos seducebatur.

3 Totus igitur in vanis hisce studiis erat et deerrabat Theophilus, atque in superstitionis cursu trahentem turbam secutus, multos venerans deos, Deum sciebat, colebatque nullum. At, postquam supremo illi et unico Numini visum est, miserum hunc Erronem « de tenebris vocare (ut S. Petrus loquitur) in admirabile lumen suum, » tum ipse sensim aperire oculos, et quanta in errorum caligine versaretur, a piis ac religiosis viris (in quos nonnumquam, dum doctos venaretur, divina disponente Providentia, incidebat) paullatim addiscere. Et quando illi quidem duo non parvi laboris negotia incumbere: unum in expugnandis sibi avitis et velut cum lacte expressis atque exsuctis deorum cultu opinionibus; alterum in nova et ab istis prorsus discrepante unius Dei religione insestenda: habuit hoc posterius præ illo altero longe plus sudoris ac difficultatis. Nam deorum inanis apud hominem emunctæ naris, firmique judicii haud adeo difficilis ostensu fuit. Quippe cum ii ipsi, qui deorum turbam induxerunt, natas inter eos graves contentiones atque turbas minime tacerint. Quod si peccata atque flagitia, a quibus vel homines abhorrent, divinitatem nequaquam deceant; qualesnam esse deos, quorum impuri amores et adulteria, et alii relatu indigniores actus apud omnes in confesso sint? Igitur homo philosophus et cui hæc omnia maxime perspecta erant, nostris unicum Deum omnis vitii perturbationisque expertem asserentibus, haud gravate manus dedit.

dum in profanis studiis totus est, unum facile agnoscit Deum, E

F

4 At non perinde, ubi ad singularia fidei nostræ mysteria ventum est. Nam de unico Deo, fuisse et poetas quosdam et nonnullos philosophos, qui olim non obscure idem, quod nostri, et senserint et docuerint; de Christo autem Homine a suis in crucem acto, et de doctrina ejus plane omnibus ante sæculis insolenti atque ignota, quod et ipse sit Deus, et quod omnia ab illo prolata, tot sint divina oracula; id vero credere, hoc opus, hunc laborem esse. In hanc proinde partem ut magis arduam omnes conversæ sunt machinæ; eoque tota vis rationum incubuit, ut ad istorum fidem, quam posset, facillima aperiretur via. Et ingressus quidem aliquis per sibyllas pro more factus est (harum enim vaticiniis non

quem hominem factum,

parum

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.
e

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.

parum auctoritatis gentiles tribuunt) haud tamen tantus, ut non difficilis in arcem fidei consensus esset; verum opportune superveniens cuneus prophetarum viam alioqui satis arctam dilatavit, et praecipua totius victoriae causa fuit. Illi enim, quae de Christo Deo difficillima creditu habebantur, ea sibi multis ante saeculis divinitus indicata atque certissimo a se praenuntiata, litterisque tradita, et conformi quidem in omnibus veritate, tametsi diversis accepta temporibus, palam ostenderunt, sicque in ipsius Theophili oculis defixerunt, ut nullum relinquerent incredulitati subterfugium. Videbat enim omnia, quae vix duobus ante saeculis in persona Christi Hierosolymis patrata essent, et de quibus minime dubitari posset, illa ipsa in antiquissimis libris Judaeorum patria ipsorum lingua, sive Hebraica, et in vetustissima item regis Ptolemæi Bibliotheca sermone Graeco praedicta contineri. Neque ambigere poterat, quin libri illi plurimis ante Evangelium et Christi nativitatem aetatibus partim a Moyse propheta et legislatore, partim a Davide et Salomone notissimis toto orbe regibus, partim a clarissimis aliis prophetis conscripti essent.

B
ac resurrectionem at-
quando futu-
ram ex Scri-
pturis Sacris,

5 Ad hos ergo perlegendos atque perscrutanda in primis prophetarum de Christo oracula commovente intus Dei Spiritu incitatus, multum ibi temporis, multum operæ consumpsit, nec ante destitit, quam omnis sibi e mentis oculis caligo deflueret. Cum autem duo potissime in Christiana religione (ut fere omnibus ethnicis usu venit) perquam difficilia creditu ipsi viderentur, nempe illa generalis corporum resurrectio et post resurrectionem aeternitas suppliciorum seu praemiorum; hæc quoque, cum diuturna divinarum Scripturarum lectione, tum etiam deductis e philosophia rationibus et nonnulla itidem e rebus naturalibus ad similitudinem resurrectionis sumpta experientia, sibi ut probabilia viderentur effectit; donec tandem, Deo Opt. Max. veritatis lucem cœlitus adspirante, penitus sanctæ Christi doctrinæ atque intaminatæ fidei assensus est. Nam ad resurrectionis quidem Mysterium, quod attinet, quemadmodum ad ejus fidem progressus sit, quasve ex ipsis naturæ visceribus credendi causas meditando extuderit, ipsemet Autolyco, viro gentili et propter fidem adversario, quadam in disputatione declaravit f.

C
f
hanc vero
etiam vel
sola

6 Nempe se in consilium advocasse, atque impense cum animo considerasse varias annorum ac temporum vicissitudines, dierum noctiumque ortus et interitus, seminumque fructuumque multiplicem vitam atque mortem, arborum fructicumque statis temporibus jam virorem, jam nuditatem, agrorum denique modo sterilitatem, modo fecunditatem: præterea mentis aciem in hoc se intendisse, quoniam pacto unus interdum passerculus, aliave avicula, devorato ficus, aut mali, aut alterius cujuslibet arboris certo semine, in editum aliquem præruptumque locum volatu transvecta, illud ipsum semen naturali suo calore in ventriculo concoctum atque demutatam excerneret, et excretum renascituræ arbori etiam inter saxa rupesque initium faceret. Quin et hoc quoque secum revolvebat, quemadmodum ipsæ corporis humani carnes, seu morbis exhaustæ

seu vi quapiam alia deperditæ, et cum illis una omne propemodum robur atque forma misere exterminata, rursus in pristinam valetudinem atque statum Dei immortalis beneficio restitueretur. Quibus omnibus veluti totidem gradibus ad credendi facilitatem promovisse, demumque accessu prophetarum plenam applicuisse fidem ita professus est.

7 « Nec ego » inquit, « futuram resurrectionem credebam; sed his, quæ jam dixi, cum animo meo perpensis, simulque perlectis sanctorum prophetarum libris, qui Dei Spiritu afflati et præterita, quo modo facta fuerint, et præsentia, quo pacto fiant, et futura, quod ordine futura sint, prænuntiarunt, non potui fidem non adhibere. Accepta igitur tam eorum, quæ fiunt, quam eorum, quæ præsignificata sunt, demonstratione, haud persto incredulus, sed Deo obtemperans credo; cui et tu, si te submittens credas, næ tibi optime consulles: cum alioqui futurum sit, ut, si modo non credas, cogare postmodum, sed tuo ingenti malo aeternis in suppliciis ea credere. Quorum quidem suppliciorum a prophetis prænunciatorum, ii, qui posteriores illis fuerunt, poëtæ ac philosophi, nonnullam partem ad sua constabilienda dogmata de libris sacris sublegerunt. Quod ipsum tamen, ut de venturis adversus impios atque incredulos suppliciis vaticinarentur, haud de nihilo factum est, siquidem ad hoc valitura sunt ista testimonia, ut nemo habeat deinceps dicere: Non audivimus, Non scivimus. Quocirca ipse tu, si lubet, illa prophetarum scripta perquam sedulo perlege; nam illa te tam ad aeterna evitanda supplicia, quam ad immortalia Dei bona adipiscenda velut manu ducent. » Hæc sapienter ac benevole in Autolyco gratiam de suæ ad fidem conversionis origine obiter Theophilus; nunc ad ipsum fidei amplexum et profectum, conversasque ad Ecclesiæ protectionem profanas ejus artes accedamus.

ANNOTATA.

a Multo sane ea sententia potior præ ea, quæ S. Theophilum, episcopum Antiochenum, cum S. Theophilo, S. Luca equali, confudit; verumtamen Theophilum Antiochenum episcopum circa annum Christi 100 natum esse, non nisi ex conjectura Halloixius asserit.

b Trajanus ab anno 98 usque ad annum 117 imperio potitus est; sedit S. Clemens ab anno 91 usque ad 100; martyrium subit S. Ignatius vel anno 107, ut Bosschius alique, vel aliquanto serius, ut rursus alii volunt: unde non serius anno Christi centesimo natum esse S. Theophilum, ex Halloixii mente consequitur. Theophilum, ortu Antiochenum fuisse, rursus Halloixii conjectura est, probabilis tamen.

c Tot vixisse annos dicendus esset noster S. Theophilus, si esset ille, quem beatus Lucas affatus est. Faciamus enim anno Christi 58 (quo ipso anno fertur Lucas Evangelium conscripsisse) illum Theophilum, cui illud dedicavit, triginta

saltem

A saltem fuisse annorum (nec enim existimandus est librum talem, nisi viro gravi ætate maturo dedicasse) nonne si idem pervenit ad annum Christi 182 aut 181 (uti certum est pervenisse) necessario consequitur, illum plus centum quinquaginta annis vixisse? Ita *Halloivius in Annotatis, pluribus dein probans*, S. Theophilum *Commodi tempora attigisse, eo fere modo, quo id factum num. 12 Commentarii prævii; sed vitiosum annorum 137 numerum, qui in librum 3 ad Autolyicum irrepsit, non correxit; qua de re videsis num. Commentarii prævii proxime citatum.*

d *Parentes ejus fuisse fortuna honestos, ex ejus institutione studisque liberalium artium. quibus diu videtur incubuisse, colligi potest: fuisse vero gentium in errore versatos, ex eo, quod id de se ipso Theophilus fateatur in suis ad Autolyicum libris.*

e Hujus eruditionis testes sunt locupletissimi tres illi ad Autolyicum libri, omni doctrina humaniore plenissimi, ut cap. II Vitæ ostensum est. *Halloivius.*

B f *Nimirum lib. I, num. 13. Ceterum eam disputationem, oretenus cum Autolyco habitam, Theophilus quidem scripto dein commisit; Autolycus autem, secus ac Tillemontius tom. III Monumentorum Ecclesiasticorum pag. 51 non scripto, sed tantum voce egit cum Theophilo; ita enim hic lib. I, num. 1: Quoniam igitur me, amice, obtudisti inanibus sermonibus; et rursus lib. II, cap. I: Cum ante hos dies sermonem inter nos haberemus, optime Autolyce, quærenti tibi, quisnam meus esset Deus, ac disputationi meæ aures aliquandiu præbenti, religionem meam exposui. Ita tum discessimus, ut amicissimi domum rediremus, quamvis primo duriuscule mecum egisses. Ceterum obiter ex his verbis illud intelliges, quam mihi ac mansueto Theophilus fuerit in adversarium animo.*

CAPUT II.

C *Theophili ad Ecclesiam accessus, virtutum incrementa, studiorum profanorum ad fidei protectionem conversio.*

Christianam amplectens fidem,

Postquam Theophilus per varios animi æstus atque jactationes, cum errore et infidelitate, quasi secum ipse, bello intestino diu multumque decertasset; tandem vincente (quam vinci turpissimum fuisset) fidei veritate, et discussis, quæ mentem obnubilaverant, ignorantia tenebris, ad Christi castra cum incredibili totius Ecclesiæ gaudio accessit. Sic enim notum erat Hominis ingenium, sic explorata eruditio, perspectaque industria, ut jam tum animis prospicerent, quantum ipse fidei munimen, et quam forte atque invictum adversus quosvis suos hostes futurus olim esset religionis propugnaculum. Ipse autem vitæ prioris admodum pertæsus atque induere novum gestiens, cum exoptato et expetito æternæ salutis lavacro rite ablutus veterem hominem exspoliasset, jam totus Jesum Christum indutus, omnia terrena despiciere, ad divina et cœlestia aspirare, pluris ignominiam crucis, quam omnes

mundi laudes et honores et glorias æstimare; denique Christiani nomen, quam philosophi elogium (tametsi hoc vulgo admirandum, et illud mundo despectum) in majori pretio habere, atque ut de re perhonorifica gloriari. Tum igitur adversus ipsum, ut novæ tironem militiæ, contrariæ partes armari; tum, qui prius amici erant, voluntarias suscipere inimicitias et odisse infestius; tum philosophiæ desertorem et quasi contempto ac propudioso nomine identem Christianum appellare.

9 Quos inter convitiatores princeps et antesignanus eminebat ille (cujus ante hac facta est mentio) Autolycus, vir (ut ne sua defraudetur laude; nam bona hominum dona sunt Dei) tam eruditus, ut prope omnes calleret tam novas, quam veteres historias; tam diligens ac sedulus, ut totas interdum noctes in bibliothecis transigaret a. Hic ergo sibi ingratam Theophili a sua deorum secta defectionem summopere indignatus, non desistebat, qua deos suos extollendo, qua Christum crucifixum deprimendo, convitiis ac maledictis illum ultro lacessere. Quæ tamen ipsa noster Dei-amans b, non ut convitia, sed ut elogia, tamquam germanus Christi discipulus, non admittebat tantum, sed volens et cupidus arripiebat. Hinc illi aliquando de diis suis cum veri Dei despicientia inaniter ac temere nimis elocuto ita Theophilus: « Tu me, o amice, » inquit, « tua tantum non obruisti vaniloquentia: cum de diis » tuis, et lapideis et ligneis, et fuis et fictis et » pictis immensum gloriarere, qui neque vident, » neque audiunt. Simulacra enim sunt et opera » manuum hominum c. Quod autem Christianum » identem me appellas, et quasi pravum ge- » rentem nomen criminariis; ego sane et Chri- » stianum me esse fateor et hoc amabile Deo no- » men, frugi servus illi esse sperans, lubenter » gero. Neque enim, quemadmodum arbitraris, » odiosum est hoc Dei nomen; sed tu, inutilis » Deo cum sis, ita de Deo sentis. »

10 Sic ille in duorum nominum, unica tantum littera differentium, annominatione alludens, non modo se Christum sequi profitetur, sed etiam eum sequendo sperare se *χρηστόν* chrestum, id est, bonum ac frugi servum Deo fore; Autolycum autem ipsum, quia *ἀχρηστός*, id est, inutilis Deo sit, etiam de Christo male sentire. Cum autem ab eo posceret idem Autolycus, ut suum ipsi Deum commonstraret, ipse vicissim ab eo expetiit, ut suum ipsi hominem, sive principem hominis partem, animam nimirum, ostenderet; tum se et Deum ipsi ostensurum: neutrum enim corporeis cerni oculis posse; verum si mentis acie intueri Deum vellet, eam mundam puramque esse oportere: « Age, » inquebat, « præsta ocu- » los animæ tuæ ad intuendum aptos, et aures » cordis tui ad audiendum idoneas, et expedita » nobis res erit. Quemadmodum enim, qui oculis » corporeis pollent, iis res corporeas et terrenas » ita cernunt, ut simul etiam ea, quæ inter se » distinguuntur, uti lumen et tenebras, album » et nigrum, pulchrum et deformem, concinnum » et inconcinnum, moderatum et immoderatum » discernant; et quo modo aures sonos ita per- » cipiunt, ut una distinguant, acutine sint, an » graves;

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.

*spretis eth-
nicorum
approbris,*

a

E

b

c

*Christiano
nomine glo-
riatur;
Deum non
corporeis,
F*

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.

» graves; asperine, an suaves; ita prorsus se
» habent ea, quæ vel ad aures cordis, vel ad ani-
» mæ oculos attinent, quantum ad Dei auditum
» spectat aut intuitum. Ab iis enim cernitur so-
» lis, qui cernendi facultatem et oculos animæ
» apertos habent. Nam sunt quidem omnibus
» oculi, sed aliquibus suffusi et ferendo lumini
» solis impares. Neque sane, quia cæci illud non
» videant, idcirco quasi ex se sit inaspectabile,
» incusandum est; sed ipsimet cæci potius et se
» et oculos suos merito incusent. Ita igitur et
» tu, o bone vir, a peccatis et pravis tuis factis
» suffusos habes animæ oculos. Atqui oportet
» hominem, splendentis instar speculi, puram
» gerere animam. Nam quod rubigo est in specu-
» lo, hoc est peccatum in homine; nec umquam
» poterit, qui illo fœdatus est, Deum cernere. »

sed puræ
mentis ocu-
lis videri,
docet Auto-
lycum; B

11 Hæc et plura his consimilia Autolyco Theo-
philus: quæ non illi solum, sed et nobis, atque
omnibus Deum querentibus prodesse debeant.
Ex iis enim non modo quid ethnicos ab haurien-
da luce veritatis prohibeat, sed etiam quid per-
multos Christianorum a Dei Opt. Max. et divi-
narum ejus perfectionum clariori inspectione et
intelligentia remoretur, habemus evidenter co-
gnoscere. Ad tantum enim bonum certe obex
unicus peccatum est: quod quidem nubis instar
densissimæ, inter clarum illum solem et nostros
hebetes oculos intercedens, divinæ conspectum
claritatis intercludit. Quisquis enim alioqui ab
animo suo peccati contagium perfecte excluserit,
is sane nitidissimi instar speculi cœlestium ra-
diorum apprime capax, totum, si fas est dicere,
Deum in se attrahet, omnesque divini amoris
ignes in aperti pectoris medullis concipiet, conce-
ptosque foras prodet, et in quam plurimos, nihil
ipse disperdens, disperget. Nam si vera requira-
tur causa, quam ob rem tam pauci hodie inter
Christianos viri spirituales et veri cœlestium re-
rum contemplatores reperiantur, en crimen, en
caussa; nimia scilicet cum peccatis, tametsi etiam
levibus, consuetudo; et nimius item inanum ter-
ræ quisquiliarum, quas omnium minimi facere
deceat, amor et admiratio. Nam si quis divino
sublevatus auxilio et illa evaserit et has contem-
pserit; næ, is velut densas nubes aut spissam
caliginem agilitate animi ac subtilitate transgres-
sus puro ac liquido perfruetur cœlo, Deumque ac
res divinas sincera illimique mentis intelligentia
consequetur.

et ad veram
fidem conver-
tere

12 Verum, ut ad inceptam disputationem re-
vertamur, ille, de quo supra Autolyco, quemad-
modum ad fidem et cultum unius Dei. Deum sibi
ostendi poposcerat, ita ad resurrectionis persua-
sionem, aliquem ostendi deposcebat, qui a mor-
tuis resurrexisset. Dicebat enim: » Vel unicum
» saltem mihi ostende ad vitam revocatum, ut
» illum intuens tibi credam. » Theophilus vero,
ut hominem suis ipsius laqueis irretiret atque a
vana resurrectionis deorum opinione ad veram
certæ ac testatæ resurrectionis mortuorum fidem
deduceret, » Ecquid magnum, » inquit, » aut
» memorabile feceris, si id solum, quod videris,
» credas? Et vero cum Herculem, qui se ipse
» flammis absumpsit, et Æsculapium, quem mis-
» sum e cœlo fulmen perussit, redivivos ac su-

» perstites credas; quænam ista dementia est,
» iis, quæ a Deo proferuntur, nolle credere?
» Quin et si quempiam a mortuis excitatum et
» viventem tibi coram exhibuero, crediturusne
» etiam sis, haud scio. Ceterum multa habemus
» in ipsis rerum naturis futuræ resurrectionis a
» Deo indicia. » Hæc ipsa deinde indicia fusius
persequitur; et sunt illa ipsa, quæ sibi met The-
ophilus, eadem olim alborans incredulitate, in
adjumentum fidei advocaverat, et quæ supra at-
tigimus. Disputationis porro istius labor non
prorsus inanis fuit. Nam Autolyco, qui initio
satis asper acerbisque in colloquium venerat, et
Theophili dicta pro stultiloquiis habuerat, tandem
cum illi de Deo et pietate et religione disserenti
aures patientius accommodasset, adeo in lenita-
tem ac benevolentiam inflexus est, ut et pleni-
orem eorumdem tractationem ultro efflagaret, et
valedicens maxima amicitia signa exhiberet. Ita
domos suas ambo, et præsentis fructu læti, et fu-
turi expectatione hilares abiere.

13 Sed Theophili animum (utpote rei magni-
tudinem vel in unius lucro animæ perpendentis)
longe majus gaudium pertentabat. Hinc secum
statim agitare, qua via in amici animum altius
penetraret, quibusve machinis atque artibus eum
tandem pervinceret; sedit denique accuratum
Opus conscribere, in quo et deorum generationes
fabulasque ex illis ipsis, quas tum legebat Auto-
lyco, historiis cum omni earum vanitate velut
in oculis defigeret, et totius Christianæ doctrinæ
fundamenta ab ipsis creati mundi initiis, produ-
cta Moysis et aliorum prophetarum invicta aucto-
ritate, declararet. Hoc igitur præstitit in eo li-
bro, quem secundum eundem Autolyco inscripsit
et obtulit. Ac doctrina quidem Theophili perquam
bonum semen erat et optima manu satum; Au-
tolyci terra admodum petrosa et spinis ac senti-
bus obsita, ut semen nec humorem satis imbibe-
ret, nec radicem firmam ageret. Tametsi enim,
auditis et perlectis Theophili disceptationibus,
nonnihil percelleretur; tamen ex aliorum con-
gressu et anxii rerum domesticarum curis facile
in errores suos revolvebatur. Theophilus autem
ne sic quidem despondit animum, sed, ut patiens
in ejusmodi rebus erat et longanimis, non lusurum
se operam speravit, si Opus ad Dei gloriam in-
choatum perurgeret. Cum iste igitur scriptores
sacros ab ipso laudatos levicule cavillaretur, et
tamquam recentes ac nuperos rejiceret, noster
Dei-amans et vel unius salvandæ animæ percupi-
dus ipsum tertio labore aggressus, novum Opu-
sculum illi misit, in quo nostros sacrarum Litterarum
scriptores cum antiquissimis gentilium
composuit, et quanto illi intervallo hos vincerent,
clarissima in luce exposuit. An illum tamen per-
vicerit, ut manus daret, et collum suavi Christi
jugo et sarcinæ levi submitteret, quamvis bene
sperare liceat, tamen compertum non est; nos
ad comperta transeamus.

ANNOTATA.

a Theophili *Autolyco* ab eruditione lib. III sub
initium laudantis verba ita vertit Halloixius: Ego
quidem

A quidem summopere admiror, qui cum in ceteris studiosus sis, et rerum omnium perscrutator, negligentius tamen nostra audias. Nam si tibi facultas detur, haud pigritaris vel noctes in bibliothecis transigere. Quandoquidem igitur multa legisti, etc.

b Theophili nomen est Latine interpretatum.

c Psalm. 113, v. 4.

CAPUT III.

Theophili episcopatus, sacri in eo labores, doctrinae Catholicae adversus haereses propugnatio.

Nec minori
cura factus
episcopus

B

a

b

Theophilum jam grandi natu a et virum notæ passim eruditionis, tam testatæ apud omnes virtutis expetiit Antiochena ecclesia, defuncto Erotæ b, episcopum. Jam enim fidei suæ et ardentis in Fratres caritatis præclara ediderat experimenta; nec decebat accensam a Deo lucernam abscondi sub modio, præsertim ea tempestate, quæ propter ingruentes tam hæreticorum, quam gentilium persecutiones, viros requirebat non minus omnigena scientia seu sacra, seu profana, quam virtute et religione præstantes. Hanc igitur provinciam propensis omnium ordinum in se studiis oblatam suscepit Theophilus anno Domini circiter centesimo c, M. Aurelii Antonini et L. Veri imp. Romanorum octavo, fuitque in numero Antiochenorum episcoporum sextus. Nam Apostolorum princeps Petrus extra hunc numerum a præcipuis Historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus, non quasi sedis illius exors, sed ut præcellens et latius dominans, eximitur. Primum siquidem recensent Evodium, secundum Ignatium, tertium Heronem, quartum Cornelium, quintum Erotem, sextum Theophilum; tametsi ab aliis nonnullis, qui eadem in serie Petrum includunt, septimus dumtaxat nominetur d. Jam autem tantæ ecclesiæ (quanta in toto Oriente alia erat nulla e) suscepto gubernaculo, memorque eam a primis Apostolis Petro, Paulo, Barnabæ f fundatam, deinde a fortissimis martyribus Evodio, Ignatio, Herone firmatam esse atque ordinatam; statuit sibi tantorum virorum sectanda cominus vestigia, neutramque in partem a sanctissimis eorum moribus factisque, quoad ejus facere posset, deflectendum.

15 Quocirca super gregis sui custodia pervigil pastor assidue excubavit, hocque sedulo curavit, uti et doctrinam a majoribus acceptam firmiter retinerent et traditionibus Apostolicis mordicus adherentes, nihil a quoquam ipsis contrarium ullatenus admitterent. Studium porro suum ita divisit, ut, quicquid a necessariis Pontificii muneris curis vacui superesset temporis, omne partim revellendis gentilium erroribus, partim commentis hæreticorum refellendis, partim denique sacris explanandis litteris, impenderet. Atque in tribus sane hisce rebus, eorum quoque, qui nunc sunt, episcoporum succisivus labor, utpote loco

suo et gradu dignissimus, merito etiamnum insumendus foret. Quippe quibus non modo Ecclesiæ dignitas, et fratrum salus, et Dei honos (quæ tamen prima esse debent) sed etiam proprii nominis immortalitas, et æterna super hæc gloria comparentur. Quid enim par aut secundum habent vel usurpatæ sensuum voluptates, vel requisitæ mundi divitiæ aut honores, vel comparata iniquis sumptibus innumera terræ jugera, vel aucta denique aut multiplicata ædificiorum horumque superba molimina, quibus, qui applicuerunt animum, suam ipsi animam perdidit? « Quid autem prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? » Certe Theophilus nullam omnino dari posse aut dandam esse existimavit, qui etiam pro aliena tantum, quantum antehac in Autolyçi caussa visum est, insudavit. Qui, sicut priores ejusdem ecclesiæ episcopi, (quorum arctam semitam sibi ingrediendam duxit) sanctam amplexus paupertatem, omnia arbitratus est sterocora, quo et multos Christo et Christum sibi lucrifaceret.

16 Quemadmodum autem adversus hæreticos in hac ipsa ætate immaniter grassantes bellum susceperit, Marcion et Hermogenes g (ut alii taceantur) ignorari non sinunt. Nam ad illos atque ad alios itidem hujusmodi lupos ab Ecclesiæ ovili vel arcendos, vel depellendos, vel etiam debellandos, quantum noster laboraverit Theophilus, perquam fideliter ab Historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus litteris est proditum. « Cum enim, » inquit illorum scriptorum dux et princeps Eusebius, multi ea tempestate hæretici sinceram Apostolicæ doctrinæ sementem non minus, quam antea zizaniorum instar corrumpere niterentur; tum, qui ubique erant ecclesiarum pastores, illos perinde atque silvestres feras arcebant ac propulsabant: et hoc quidem, nunc fratres comonendo et cohortando: nunc ipsos hostes cominus et aperto Marte jactis quæstionibus adoriendo et supplantando; nunc etiam opiniones ab ipsis perperam invectas, exaratis contra Commentariis, exactissime refutando. « Quos inter, » inquit, « strenue ac fortiter contra eum dimicasse Theophilum, e libro contra Marcionem egregie elaborato (qui cum aliis ejus libris, quos diximus, ad hoc usque tempus pervenit) manifestum est. » Hunc igitur Marcionem e Catholico hæresiarcham, qui duos constituebat deos; alterum judicem, ferum, bellipotentem; alterum mitem, placidum et tantummodo bonum atque optimum: qui Jesum dicebat destructorem legis et prophetarum, demolitorem operum Dei Creatoris: qui Evangelium Lucæ et Epistolas Pauli mutilabat: qui se Apostolis veraciorem prædicabat: qui solarum animarum (non item corporum) resurrectionem asserebat, sed earum dumtaxat, quæ ejus doctrinam recepissent: hunc, inquam, Marcionem, qui ista et alia haud minus absurda et monstruosa profitebatur, et tamen inter homines, sed peccatis cæcos, invalescebat, Theophilus noster dictis doctis obtrivit.

17 Post Marcionem vero exsurrexit Hermogenes, Ecclesiæ desertor et ad Stoicos transfuga,

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.

E

hæreticos

g

F

retundit

AUCTORE
PETRO
HALLOIX.

qui perinde atque isti æternam esse materiam docuit, e qua Deus creaverit omnia et sine qua creare nihil potuerit; præterea omne malum suam e materia trahere originem; Domini corpus in sole esse repositum; diabolum et dæmonas in materiam refusum iri. Illum ergo etiam tum superstitem, talia ac tam nefaria in vulgus spargentem, Theophili vigilans et sagax industria, libro in eum composito, repressit ac retudit. Ut autem ab istis laboriosarum curarum molestiis, quibus oppido gravabatur, pusillum laxamenti animo suo daret; in vernantia sacrarum Scripturarum prata secedebat, ibi meditabatur, ibi flores colligebat, ibi eorum varietatem, virtutem, fragrantiam mirabatur, ibi ab obviis et facile occurrentibus humilioris litteræ sensibus ad alteriora se et sapidiora spiritalis intelligentiæ sensa sustollebat. Inde enim exstiterunt illæ super Evangelio insignes ejus allegoriæ et præclari sensus, quorum aliquem gustum paulo post lectoribus nostris offeremus *h*.

h
B
obitque, consequente ejus merita perenni sanctimonie laude.

18 Nam cetera Viri sanctissimi simul et sapientissimi acta cum præclaris virtutum exemplis (quarum aliqua dumtaxat scintillæ in scriptis emicant) ipsa nobis temporum multa pulchra suffurantium atque exedentium iniquitas abstulit; certæ tamen sanctimonie nomen auferre non potuit. Cujus illi luculentissimum testimonium pariter perhibuerunt sui in primis Antiocheni et presbyterorum illius ævi sacer chorus, qui ipsum in tantæ sedis fastigium, Petro, et Evodio, et Ignatio, et tribus aliis ordine et sanctitate proximis successorem extulerunt: deinde divina ejus scripta mirificum internæ pietatis odorem atque ardorem spirantia; tum vero ac potissime ipsa Ecclesiæ Catholicæ (quæ illum in sacros Divorum Fastos retulit) religiosa ac celebris anniversaria memoria. Nam beatum ejus natalem adscribunt tam antiqua, quam recentiora Martyrologia ad diem Octobris decimam tertiam *i*. Vixit porro in ecclesiæ Antiochenæ pontificatu annos circiter tredecim *k*, in omni autem vita saltem octoginta duos *l*: quorum cursu feliciter exacto, et relictis post se non paucis libris, velut totidem vivis sui imaginibus (quorum nos recensionem mox instituemus) ad æternas Beatorum sedes emigravit.

ANNOTATA.

a Ab anno 98, Trajani primo, ad annum 180, imperii Commodi primum, anni sunt 82; unde sublatis annis 13, quibus Theophilus Antiochenis præfuit, anno ætatis suæ circiter 69 regere ecclesiam suam cœperit ex Halloixii mente: at ætas tam pro vecta episcopali oneri deponendo potius, quam suscipiendo aptior videtur.

b Antiocheno præsule, annumerato S. Petro, sexto, ac proin cum Herone seu Herote, qui quartus fuit, non confundendo.

c Coss. Aproniano et Paulo, teste Prospero, Chri-

sti non 170, ut Halloixius, aut anno 173, ut Sixtus Senensis, et Trithemius de Scriptoribus Ecclesiasticis aiunt, sed 168. Annus 170 Eusebii Chronico postmodum adjectus est.

d Septimus enim inter Antiochenos episcopos recensetur Theophilus ab Hieronymo in Epistola ad Algiam quæstione 6, nescio an immemori, se in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum sextum. Ita Halloixius. At sui immemor Hieronymus esse non debuit, ut S. Petrum episcoporum Antiochenorum numero modo includeret, modo ob rationem, quam ipse Halloixius affert, excluderet; in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum Eusebiana numerandi morem tenuit; alium in Epistola ad Algiam; sic idem Hieronymus, Eusebii Chronicon interpretans, S. Ignatium martyrem episcopum Antiochenum secundum vocat, et tamen tertium in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum num. 16 scribens: Ignatius Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum Apostolum episcopus. Tres illi Antiocheni episcopi Martyrologio Romano inscripti sunt: Evodius ad diem vi Maii; Ignatius ad i Februarii, Heron ad xvii Octobris. De prioribus ad dies citatos jam dudum in Opere nostro actum est.

e Antiochiam S. Chrysostomus Homilia 2 ad populum Antiochenum apud Monsfaucium tom. II, pag. 23 civitatem magnam et Orientalium caput vocat.

f Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes et Evangelizantes cum aliis pluribus Verbum Domini. Act. cap. 15, v. 35.

g Præcipuos utriusque errores paucis indicatos habes num. 24 Commentarii prævii. Plura Halloixius paulo infra.

h Nos hæc recidimus, quod S. Theophili non sint. Vide Commentarium prævium, num. 27 et tribus sequentibus.

i Vetus Martyrologium Romanum ad decimam tertiam Octobris S. Theophili natalem sic notat: "Antiochiæ, Theophili episcopi, qui sextus ab Apostolis fuit." Dixit autem: "ab Apostolis", quia primus eam fundavit S. Barnabas, deinde Paulus, deinde Petrus, sed hic annis pluribus. Halloixius.

k E quibus annis aliquot in episcopatu collegam probabilibus habuit Maximinum, Maximum Halloixio dictum: quem ab ipso Theophilo sibi adjunctum autumat, vires impares ad tantam Christianorum multitudinem regendam habente et hæreticis ab Ecclesia amolendis occupato.

l Cum de anno, quo Theophilus natus fuerit, nihil certi habeamus, nihil de anno ætatis, quo mortuus fuerit, certi statuere possumus. Annotat hoc loco Halloix, Theophilum, quem susceptum anno octavo Aurelii et Lucii Veri episcopatum annis tredecim tenuisse fatetur, probabilibus aliquot post susceptum a Commodi imperium annis in vivis fuisse superstitem; quod si ita esset, Theophilum annis aliquot vitam diutius, quam episcopatum, protraxisse, necesse esset, quod, ut in Commentario prævio num. 11 dictum, minus videtur simile vero.